Голас Радзімы

ШТОТЫДНЁВАЯ ГАЗЕТА
БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»

№ 42 (2236) 17 кастрычніка 1991 г. Выдаецца з 1955 г.

Цана 8 кап.

У БЕЛАРУСКІМ ТАВАРЫСТВЕ "РАДЗІМА"

ПЕСНІ РАЗЫХОДЗЯЦЦА ПА СВЕЦЕ

Закончыліся штогадовыя курсы ўдзельнікаў і кіраўнікоў мастацкай самадзейнасці з-за мяжы, што праводзіла Беларускае таварыства "Радзіма". Сёлета на курсах займалася дзесяць жанчын з Бельгіі і Польшчы, якія, па іх жа словах, каб пабылі разам не тры тыдні, а трошкі больш, маглі б скласці добры прафесійны ансамбль, накшталт тых, што яны бачылі і чулі ў Мінску.

Як заўсёды, курсы закончыліся справаздачным канцэртам і развітальным абедам. На канцэрце артысты паказалі ўсё, чаму навучыліся: спявалі беларускія фальклорныя песні, танцавалі "Полечку", "Кракавяк", "Лявоніху"; на абедзе мы пачулі ад іх словы падзякі за ўвагу і клопат, за магчымасць пабываць у Мінску, пазнаёміцца з мастацтвам Беларусі.

Тамара Ізотава, старшы метадыст Беларускага інстытута праблем культуры, якая курыравала работу курсаў, расказала, што іх установа імкнулася даць слухачам разнастайныя веды, якія дапамаглі б ім лепш зразумець народнае беларускае мастацтва, яго вытокі і сучасны стан. Навуковец М. Піліпенка на пачатку заняткаў прачытаў лекцыю аб узнікненні Беларусі, аб яе народзе як самастойнай нацыі з самабытнай мовай. Супрацоўніца Акадэміі навук Г. Барташэвіч расказала пра беларускі фальклор, прачытаны былі лекцыі і аб сучаснай беларускай песні. Многія лекцыі чыталіся на беларускай мове. Зразумела, што для нашых сяброўак з Беласточчыны тут праблем ніякіх не было, а вось Тацяне Абадзі і Паскаль Дэнеф спачатку даводзілася цяжкавата. Таня родам з Тамбова, зараз жыве ў Бельгіі, Паскаль — бельгійка.

— Але ўжо на другі дзень я пачала разумець беларускую мову, — гаворыць Таня. — Паскаль спатрэбілася трошкі больш часу. Самае каштоўнае, што я адкрыла для сябе беларускі фальклор і палюбіла яго. Вашы песні задушэўныя і мілагучныя, прыгажосць іх надзвычайная. Няхай яны шырэй разыходзяцца па свеце. Шчаслівая, што пабывала ў Мінску.

На абедзе прысутнічаў старшыня Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Беластоку Алесь Баршчэўскі. Ён шчыра падзякаваў Беларускаму таварыству "Радзіма" за запрашэнне беларускіх жанок, удзельніц мастацкай самадзейнасці, на курсы. Наогул, сказаў ён, таварыства "Радзіма" было першай беларускай культурнай арганізацыяй, якая працягнула руку дапамогі сваім беластоцкім суайчыннікам. Многа ёю зроблена для таго, каб у Гайнаўцы паўстаў Беларускі музей, ужо некалькі гадоў запар прыязджаюць сюды летам на адпачынак нашы дзеці, на курсы — спевакі і танцоры. Вялікі дзякуй за ўсё "Радзіме".

Першы намеснік старшыні прэзідыума таварыства "Радзіма" Мікалай Васілёнак павіншаваў гасцей з заканчэннем курсаў, пажадаў поспехаў у іх рабоце, запрасіў да далейшага супрацоўніцтва.

Дзіяна ЧАРКАСАВА.

Гэтым летам дзіцячы хор "Журавінка" мінскай сярэдняй школы № 130 прымаў у сябе хор равеснікаў "Белыя галасы" з італьянскага гарадка Санта-Джусціна. А зусім нядаўна юныя беларускія харысткі вярнуліся з паездкі ў Італію. Надоўга застануцца ў памяці сустрэчы з Італіяй, цікавыя экскурсіі, сустрэчы з італьянскімі равеснікамі, канцэрты. Майстэрства юных выканаўцаў пакарыла слухачоў. Узнёслымі воклічамі "брава", доўгімі апладысментамі і кветкамі заканчваліся выступленні мінчанак. Іншы раз рэлігійныя і беларускія народныя песні гучалі на імправізаваных пляцоўках проста на вуліцах, у саборах.

НА ЗДЫМКУ: у час выступлення ў адным з сабораў горада Трыеста.

Фота Ю. ПАЎЛАВА.

Гэтыя два здымкі Антона БАЛІЦКАГА нібы сімвалізуюць пачатак і канец шляху чалавека, які прыняў камуністычную ідэю і паверыў у тое, што Савецкая ўлада зробіць шчаслівым і адукаваным яго народ. Антон Баліцкі поўны рэвалюцыйнага аптымізму (здымак справа), і ён жа — знішчаны як асоба д'ябальскай малатарняй сталінскіх рэпрэсій (фатаграфія зроблена ў турме).

Сёння мы друкуем (на 3-й стар.) апошні раздзел нарыса А. Караля "Нарком беларускага адраджэння".

ЖЫЦЬ РАЗАМ, АЛЕ КОЖНЫ СВАІМ УКЛАДАМ

ГУТАРКА РЭДАКТАРА ГАЗЕТЫ "ГОЛАС РАДЗІМЫ" Вацлава МАЦКЕВІЧА З НАРОДНЫМ ДЭПУТАТАМ СССР Міхаілам САВІЦКІМ.

Мне неаднаразова даводзілася браць інтэрв'ю ў Міхаіла Савіцкага па праблемах супрацоўніцтва з эміграцыяй (ён, як вядома нашым чытачам, старшыня прэзідыума Беларускага таварыства "Радзіма"), мае калегі гутарылі з ім як з мастаком (Міхаіл Андрэевіч — правадзейны член Акадэміі мастацтваў СССР, доўгія гады ўзначальваў Саюз мастакоў БССР). На гэты раз прыйшла думка правесці з ім дыялог як з грамадскім дзеячам, палітыкам, бо Міхаіл Савіцкі — народны дэпутат СССР, а да гэтага быў дэпутатам Вярхоўнага Савета Беларусі двух скліканняў. Так што намер мой, лічу, не беспадстаўны: палітычны багаж М. Савіцкага даволі важкі. Ведаю, што з яго думкай лічыліся ў нашых "вярхах", хаця і не заўсёды яе падзялялі. Часта яго проста цярпелі і лёгка дакаралі за рэзкія выступленні на розных камісіях Вярхоўнага Савета БССР.

Мае асабістыя дыскусіі ў яго майстэрні за шклянкай чаю былі доўгімі, але не нуднымі. Наадварот, час праляталў, бы імгненне, і я развітваўся з Міхаілам Андрэевічам радасна ўзбуджаны, уведаўшы новы, зусім іначшы пункт гледжання на, здавалася б, як свет, старыя ісціны. Не кожны раз я пагаджаюся з меркаваннем Савіцкага, але заўсёды паважаў і паважаю яго думку, бо яна шчырая.

— Міхаіл Андрэевіч, ужываючы ў нашай публіцыстыцы ды і ў палітычнай палеміцы выраз "гістарычная падзея", мы, бы ў той непатрэбнай штодзённай мітусні імя Божае, вымаўляем яго часцей не да месца, чым да месца. У нас, і не толькі цяпер, усё — гістарычнае, эпахальнае. Але я асмелюся сцвярджаць, што не вазьму граха на душу, калі скажу, што вы былі ўдзельнікам сапраўды гістарычнай падзеі — прысутнічалі на V нечарговым з'ездзе народных дэпутатаў СССР, на якім адбыўся распад нашага Саюза. Скажыце, толькі шчыра, СССР рассыпаўся?

— Сам з'езд сабраўся ва ўмовах, калі Саюз ужо распаўся.

(Заканчэнне на 7-й стар.).

ПАЛІТЫЧНАЕ ЖЫЦЦЁ

УПЕРШЫНЮ...

У Нью-Йорку адбылася сустрэча міністра замежных спраў Рэспублікі Беларусь і дзяржаўнага сакратара ЗША. Яе характарызавала добразычлівая атмасфера дзелавога абмеркавання пытанняў, якія ўзаемна цікавяць бакі.

У ходзе сустрэчы П. Краўчанка і Дж. Бейкер дамовіліся аб пачатку працэсу двухбаковых палітычных кансультацый паміж Рэспублікай Беларусь і ЗША на розных узроўнях, якія ўключалі б, па меры неабходнасці, рабочыя сустрэчы экспертаў, міністраў замежных спраў і дзяржсакратара, сустрэчы на высокім палітычным узроўні.

* * *

У Нью-Йорку адбылася першая афіцыйная сустрэча міністра замежных спраў Рэспублікі Беларусь П. Краўчанкі з міністрам замежных спраў Германіі Г.-Д. Геншэрам.

* * *

Адбыўся візіт урадавай дэлегацыі Рэспублікі Беларусь на чале з прэм'ерам В. Кебічам у Рэспубліку Польшча. Прынята сумесная дэкларацыя аб асноўных прынцыпах добрасуседства і супрацоўніцтва. Гэта першы факт наладжвання міждзяржаўных адносін Рэспублікі Беларусь, незалежнасць і суверэнітэт якой пакуль што прызнала толькі суседняя Польшча.

* * *

У Мінску адбылася першая сустрэча беларускай і літоўскай груп па падрыхтоўцы дагавора аб прынцыпах міждзяржаўных адносін паміж Рэспублікай Беларусь і Літоўскай Рэспублікай.

ТРЫВОЖНА

НА ЧАРНОБЫЛЬСКАЙ АЭС

Захоўваецца небяспека новага выкіду радыеактыўных матэрыялаў, заявіў у гутарцы член Камісіі Вярхоўнага Савета СССР па расследаванню прычын аварыі на Чарнобыльскай АЭС, намеснік начальніка аддзела "Спецатама" Уладзімір Пянькоў.

Як вядома, у выніку работ па ліквідацыі вынікаў аварыі на 4-м блоку АЭС быў створаны комплекс ахоўных збудаванняў, які павінен быў лакалізаваць крыніцу радыяцыйнага забруджання. Аднак даследаванні, праведзеныя групай вучоных і спецыялістаў на АЭС у 1986—1990 гадах, паказалі, што стан аб'екта не адпавядае патрабаванням бяспекі. Узведзены ў 1986 годзе "саркафаг" не забяспечвае належнай ступені ахоvы. Унутры збудавання адсутнічае сістэма вентыляцыі, газу і пылаачысткі. Атмасферныя ападкі, траплюючы ўнутр "саркафага", выносяць радыеактыўныя часціцы ў грунтавыя воды.

ЭКАЛОГІЯ

ЧЫМ ДЫХАЦЬ?

Вуліца Сурганава ў Мінску асабліва таксічная на перакрыжаванні з Ленінскім праспектам. На адрэзку 700—900 метраў ля Акадэміі навук загазаванасць перавышае крайне дапушчальныя нормы ў 9—10 разоў. У бязветраныя дні — да 30 разоў. Ля Дома друку, дзе шырыня магістралі, уключаючы і тратуар, не больш за 35 крокаў, месцяцца чатыры трох- і чатырохпавярховыя дамы. На іх дахах і гарышчах даўно не селяцца ні галубы, ні вераб'і. Па сваіх экалагічных аналагах вуліца не мае роўных у сталіцы Беларусі. Па сутнасці, кожны жыхар пакутуе ад якога-небудзь захворвання — верхніх дыхальных шляхоў, крыві, нырак, суставаў... Зямля, асфальт, сцены дамоў таксама "хварэюць", — пакутуюць ад прагрэсіруючай карозіі, ад уздзеяння солей цяжкіх металаў і бензанату натрыя. Толькі за мінуту жарало вуліцы прапускае праз сябе ў час пік да ста адзінак цяжкага грузавога транспарту, не лічачы легкавых аўтамабіляў.

Спецыялісты-экологі рэкамендуюць жыхарам дамоў для захавання здароўя завесці кандыцыянеры і не адчыняць ні фортак, ні тым больш вокнаў сваіх кватэр. Кошт самага таннага кандыцыянера "БК-1500" дасягае 9 тысяч рублёў.

НА ЛЬНЯНЫМ ПОЛІ

Прыбытак ад ільну сёлета будзе добры, лічыць старшыня калгаса імя Чапаева Глыбоцкага раёна Іван Мацкевіч. У гэтым годзе пад лён у гаспадарцы было занята 110 гектараў. Трэцюю частку ўраджаю ўбралі па рулоннай тэхналогіі, што робіць работы больш таннымі. Ды і людзей з боку запрашаць не давялося, за выключэннем дзяцей з падшэфнай школы ў Глыбокім.

НОВЫЯ ЭКАНАМІЧНЫЯ СУВЯЗІ

У Брэсце пачаў дзейнічаць транспартна - экспедыцыйны комплекс канцэрна "Саюззнештранс". Ён складаецца з кантэйнернага тэрмінала і крытага складскога корпуса, да якога падведзены заходнееўрапейская і шырокая наша чыгуначныя калеі. Адначасова тут можна апрацоўваць 10 вялікагрузных аўтамабіляў і 12 вагонаў. Усе работы поўнасцю механізаваны, улік грузаў вядзецца з дапамогай камп'ютэраў. Ужо пачаліся аперацыі па разгрузцы і пагрузцы вагонаў, прыняты на захоўванне першыя замежныя грузы.

НА ЗДЫМКУ: прадпрыемства мае свой аўтатранспарт, які падвозіць грузы да чыгуначных саставаў.

"Да незалежнай дзяржавы (Рэспубліка Беларусь. — Рэд.) яшчэ далёка. Гэта мара, думка, якой многія зараз жывуць. Павінна быць самастойная эканоміка, свае формы жыцця, дэмакратыі. А інакш я і не мыслю незалежнасці... Тое, што атрымалі грузіны ў эйфарыі незалежнасці, мала радасці ім дало. А між тым 87 працэнтаў іх прагаласавалі за Гамсахурдзія. Вядома ж, калі здалася такая нагода — трэба карыстацца. Як кажуць, "куй жалеза, пакуль Гарбачоў" ці пакуль Ельцын, барыкады... Але тут жа трэба спыніцца, азірнуцца: а што робіцца ў суседзяў? Сёння я чуў ноччу, што ў Таджыкістане адбыўся свой путч. Знайшлі там нейкага свайго Слюнькова ці Сакалова, прыцягнулі на трон і кажуць: хопіць з нас самастойнасці, дэмакратыі, будзем жыць, як жылі 75 гадоў. Таму, абвясціўшы незалежнасць, трэба паглядзець: а ці маем мы яе на самай справе?"

(З інтэрв'ю Алеся АДАМОВІЧА газеце "Рэспубліка").

ГРАМАДСКІЯ АРГАНІЗАЦЫІ

АБ'ЯДНОЎВАЮЦЦА ЭКАНАМІСТЫ

Адбылася ўстаноўчая канферэнцыя Саюза эканамістаў Беларусі. Аб сур'ёзнасці намераў эканамістаў можна меркаваць па распаўсюджанай на канферэнцыі ў якасці рабочага дакумента праграме сацыяльна-эканамічнага развіцця Беларусі як суверэннай дзяржавы. Яе аўтары прапануюць ужо ў бліжэйшы час прыватызаваць 85—90 працэнтаў прадпрыемстваў і арганізацый народнай гаспадаркі, правесці рашучую лібералізацыю цэн, скарацiць колькасць рэспубліканскіх міністэрстваў да 13.

Пад сцягі эканамічнай рэформы кіраўнікі саюза спадзяюцца прыцягнуць біржавікоў, банкіраў, камерсантаў, іншых прадстаўнікоў маладога бізнесу.

ПАМЯЦЬ

АХВЯРАМ БЕЗЗАКОННЯ

Мемарыяльны знак у выглядзе крыжа і гранітных надмагільнікаў устаноўлены на каталіцкіх могілках каля вёскі Сурканты Воранаўскага раёна. Тут пакоіцца прах 35 польскіх салдат і афіцэраў Арміі Краёвай, якія загінулі ў 1944 годзе пры адыходзе з суседняй Літвы. На плітах з'явіліся імёны тых воінаў, празвішчы якіх удалося ўстанавіць.

Знак-мемарыял выраблены па ініцыятыве польскага таварыства аховы памяці барацьбы і пакут на сродкі грамадскіх арганізацый гэтай краіны.

ВЕСТКІ АДУСЮЛЬ

● У Беларусі на працягу сёлетняга года створана 500 фермерскіх гаспадарак на вёсцы. У іх валоданні 137 тысяч гектараў зямлі. Сярэдні надзел беларускага селяніна 20-25 гектараў.

● За восем месяцаў гэтага года рост грашовых даходаў насельніцтва Беларусі склаў 59 працэнтаў, а расходы на тавары і паслугі толькі 51 працэнт. Гэта прывяло да таго, што зберажэнні жыхароў рэспублікі павысіліся на 3,8 мільярда рублёў і дасягнулі 20,5 мільярда рублёў.

● "Ледзь не палова членаў Саюза пісьменнікаў Беларусі — сексоты", — заявіў Васіль Быкаў. Аргумент, які дае падставы вядомаму пісьменніку абвінавачваць сваіх сабратаў па пяру ў супрацоўніцтве з КДБ, — "жыццёвы вопыт".

● Прэзідыум Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь даручыў старшыням Брэсцкага, Гродзенскага і Мінскага аблвыканкомаў устрымацца ад якіх-небудзь дзеянняў па далейшаму размяшчэнню і будаўніцтву жылых гарадкоў для ваеннаслужачых тых воінскіх часцей, якія выводзяцца з краін Усходняй Еўропы.

● Толькі 9 працэнтаў вучняў старэйшых класаў, якія скончаць школу ў 1992 годзе, хацелі б набыць рабочыя прафесіі. Затое аж 60 працэнтаў апытаных сацыялагічнай службай мараць займацца камерцыйнай дзейнасцю.

● У рэспубліцы з'явілася новае інфармацыйнае агенцтва — БелПАН (Беларускае Прыватнае Агенцтва Навін). Яно мае намер скласці канкурэнцыю афіцыйнаму БЕЛТА. Прынцып новага агенцтва — свабодны паток інфармацыі, аператыўнай і цікавай для чытача.

● Паводле даных сацыялагічных апытанняў маскоўскай службы "Мнение", рэйтынг М. Гарбачова скаціўся да мінус 88, не намнога большы ён і ў Б. Ельцына — 22 працэнты.

● За вялікія заслугі ў развіцці беларускай мастацкай літаратуры вядомаму паэту Нілу Гілевічу Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь прысвоена званне "Народны паэт Беларусі".

● У Брэсце зарэгістравана першае прадпрыемства са стопрацэнтным укладам замежнага капіталу — фірма "Акіян-Поліш". Высакаякасныя прамысловыя тавары, якія мае намер прадаваць фірма, будуць дастаўляцца ў Брэст з Ганконга.

● Каталіцкая і праваслаўная грамада ў Лідзе вядуць цяганіну з-за будынка былога касцёла, у якім вось ужо трыццаць гадоў месціцца планетарый. Гарадскія ўлады гатовы аддаць яго веруючым, але каму?

НЕВЯДОМАЕ

ГЕРОЙ РАСП ЖЫЎ У ПІНСКУ

Уладзімір Усаў — адзін з трох абаронцаў расійскага "Белага дома", якія загінулі на барыкадах у дні дзяржаўнага перавароту, кроў якіх спыніла войскі перад сценамі парламента. Як паведаміла нядаўна газета "Советская Белоруссия", Герой Савецкага Саюза Уладзімір Усаў — сын контр-адмірала Аляксандра Усава, які амаль 10 гадоў праслужыў у Пінску. Уладзімір, ідучы па слядах бацькі, абавязковую воінскую службу адбыў матросам на Балтыйскім флоце, а пасля дэмабілізацыі пачаў працаваць начальнікам тэлефоннай станцыі ў Пінску. Тут жа ён завочна скончыў Столінскі сельскагаспадарчы тэхнікум, атрымаў прафесію бухгалтара. Потым пераехаў у Маскву.

Сярод людзей У. Усаў пакінуў па сабе добрую памяць.

НАЛЕЖАЦЬ НАШАЙ ГІСТОРЫІ

НАРКОМ БЕЛАРУСКАГА АДРАДЖЭННЯ

Гэты матыў выбару Баліцкага супадаў з матывацыяй большасці прадстаўнікоў левага крыла беларускага нацыянальнага руху, якое прымкнула да бальшавікоў.

Разам з прадстаўнікамі інтэлігенцыі яны і створаць тое ядро, якое ў многім і вызначыла канкрэтны змест і напрамкі палітыкі беларусізацыі. Наркамат асветы, у кампетэнцыю якога ў той час уваходзілі не толькі пытанні адукацыі, але і навукі, культуры, стаў свайго роду штабам усёй работы нацыянальна-культурнага будаўніцтва ў рэспубліцы. Яго дзейнасцю былі на практыцы закладзены асноватворныя элементы палітыкі беларусізацыі, якая ў 1923 — 1924 гадах у шэрагу рашэнняў і пастаноў ЦК КП/б/Б, ЦВК і СНК БССР атрымала выраз і статус афіцыйнай дзяржаўнай палітыкі. Грунтаваліся гэтыя пастановы ў многім на папярэдніх прапановах і распрацоўках Наркамата, якія ў сваю чаргу ўвабралі ў сябе, абагульнілі ідэі і меркаванні шырокага кола людзей: ад вядомых дзеячаў навукі і культуры да радавых настаўнікаў, студэнтаў, рабочых і сялян. Такі характар фарміравання і ажыццяўлення палітыкі беларусізацыі быў забяспечаны ў значнай меры асабістымі намаганнямі кіраўніцтва Наркамата асветы — У. Ігнатоўскага, А. Баліцкага. Стыль работы Антона Васільевіча кабінетным, бюракратычным ніяк не назавеш: бясконцыя паездкі па рэспубліцы, сустрэчы ў калектывах, сотні размоў з людзьмі самых розных сацыяльных слаёў і прафесій. І цесная, пастаянная сувязь з інтэлігенцыяй. І не толькі ў наркомаўскім кабінеце (куды, дарэчы, заходзілі папросту), а і, скажам, на знакамітых вечарынах у Янкі Купалы, дзе бывалі як іменітыя пісьменнікі, паэты, так і літаратурная моладзь. Збіраліся часта і ў гасцінным доме Баліцкіх, дзе наладжваліся імправізаваныя канцэрты. Антон Васільевіч меў багата сяброў, з найбольш блізкіх — А. Чарвякоў, З. Жылуновіч, З. Прышчэпаў, А. Адамовіч, П. Ільючонак. Прыйдзе час, і ўсплывуць гэтыя вечары ў абвінавачваннях як "нацдэмаўскія зборышчы", на якіх, аказваецца, выспявала контррэвалюцыйная антысавецкая змова. І самае горкае: будуць фігураваць у "справе" адпаведным чынам інтэрпрэтаваныя словы ўдзельнікаў тых вечароў. Значыць нехта ж і запісваў, і інфармаваў ДПУ.

У тым, што сістэма асветы ў БССР з самага пачатку стваралася і да канца 20-х гадоў, пры ўсіх сваіх недахопах, склалася як сістэма нацыянальнай адукацыі — прамая заслуга і А. Баліцкага. Ужо ў 1923 годзе да 20 працэнтаў школ вялі навучанне на беларускай мове, у 1928 годзе — 80 працэнтаў. Пры гэтым, як адзначаў сам А. Баліцкі ў адным сваім артыкуле, беларусізацыя школы вялася паступова, пачынаючы з малодшых груп і ў строгай адпаведнасці з выходным прынцыпам — забяспечыць права кожнай нацыянальнасці ў Савецкай Беларусі вучыць дзяцей на роднай мове. З той жа энергіяй, як і аб стварэнні беларускіх школ, забеспячэнні іх матэрыяльнай базы, клапаціўся ён і аб стварэнні школ рускіх, яўрэйскіх, польскіх, латышскіх, нямецкіх, украінскіх, літоўскіх, эстонскіх. Агульным арыенцірам служылі ўдзельная вага кожнай нацыянальнасці ў агульнай колькасці насельніцтва БССР і жаданне бацькоў. Але пры гэтым беларуская мова, як мова большасці насельніцтва БССР, з'яўлялася ва ўсіх навучальных установах абавязковай, незалежна ад таго, на якой мове яны працавалі.

Непасрэдна на А. Баліцкім ляжала адказнасць і за стварэнне сістэмы падрыхтоўкі настаўнікаў. Была наладжана шырокая сетка курсаў, да 1927 года адкрыта 15 педагагічных тэхнікумаў, з іх 3 яўрэйскіх і адзін польскі. Для падрыхтоўкі настаўнікаў для латышскіх школ Наркамат асветы за свой кошт пасылаў юнакоў і дзяўчат вучыцца ў Ленінград, дзе меўся латышскі педагагічны тэхнікум.

З вялікім тактам ставіўся А. Баліцкі да беларусізацыі прафесійных школ, спецыяльных сярэдніх навучальных устаноў, вышэйшай школы, дзе склад навучэнцаў адрозніваўся нацыянальнай стракатасцю. Па гэтай прычыне да 1927 года толькі педагагічныя тэхнікумы цалкам перайшлі на беларускую мову выкладання, сельскагаспадарчыя — на 60 працэнтаў, іншыя — ад 12 да 38 працэнтаў, вышэйшыя навучальныя ўстановы — на 17,5 працэнта. Дзяржаўны дзеяч канчаткова перамог у Баліцкім рэвалюцыйнае нецярпенне.

Свой важкі ўклад унёс Антон Васільевіч і ў арганізацыю, развіццё БДУ. Яго подпіс стаіць пад гістарычным актам закладкі будынкаў універсітэта 6 лістапада 1927 года, які да таго туліўся ў 14 розных памяшканнях, раскіданых па ўсяму Мінску. Садзейнічаў адкрыццю музея рэвалюцыі, увогуле станаўленню музейнай справы (на 1927 год у рэспубліцы дзейнічала 15 музеяў), стварэнню Беларускай дзяржаўнай бібліятэкі. У многім дзякуючы яго дапамозе, хутка і без асаблівых цяжкасцей быў адкрыты Інстытут беларускай культуры, а яго калектыў атрымаў добрыя ўмовы для працы, для выдання сваіх даследаванняў. Дастаткова сказаць, што за пяць гадоў вучонымі Інбелкульта былі распрацаваны і выпушчаны ў свет беларускія тэрміналагічныя слоўнікі па асноўных галінах навукі. А. Баліцкі быў гарачым прыхільнікам стварэння на Беларусі Акадэміі навук. І слушна паспрыяў гэтаму як нарком і як член (з кастрычніка 1928 года) урадавай камісіі па рэарганізацыі Інбелкульта ў Беларускую акадэмію навук. У снежні 1928 года ён быў зацверджаны членам Прэзідыума БАН.

Здавалася б, час вышэйшага ўзлёту, дасягнення творчага росквіту і сталасці як дзяржаўнага кіраўніка. Але ў дзверы яго наркомаўскага кабінета ўжо стукалася бяда. На Беларусі распачыналася кампанія па выкрыццю і разгрому так званага нацыянал-дэмакратызму, з'ява, якую можна лічыць увасабленнем адной з канкрэтных мадэляў таго палітычнага курсу Сталіна і яго паплечнікаў, які прывядзе да стварэння таталітарнага рэжыму ў СССР, ператворыць яго (не мяняючы шыльды) з федэрацыі ў дзяржаву унітарнага тыпу. Відавочна, што лёс такіх людзей, як А. Баліцкі, быў прадвызначаны. Яму не вельмі спакойна жылося і ў папярэднія гады. Калі, напрыклад, У. Ігнатоўскі да 1929 года крытыцы не падвяргаўся, партыйных спагнанняў не меў, то Баліцкі, можна сказаць, знаходзіўся амаль пад несупынным ціскам. 24 мая 1924 года ў ходзе партыйнай чысткі пастановай праверачнай камісіі яго выключаюць з партыі "как идеологически чуждый элемент, не переваривший за время пребывания в партии, бюрократизм и отвратность от партийной жизни". Гэта заключэнне было зроблена на падставе абвінавачванняў у прыданні святкаванню юбілею З. Жылуновіча палітычна памылковага мяшчанскага характару (арганізацыю банкета), у адступленні ад бальшавіцкіх прынцыпаў падчас партыйнай дыскусіі. Але глыбінныя сапраўдныя прычыны былі ў іншым, аб якіх можна меркаваць з выступлення В. Шаранговіча на пасяджэнні Партыйнай калегіі ЦКК ВКП(б) 21 чэрвеня 1924 года, дзе разглядалася апеляцыя А. Баліцкага. "Пры праверцы Наркамасветы, — чытаем у стэнаграме, — параўноўваючы фігуры Баліцкага і Жылуновіча, мы вырашылі, што фігура Жылуновіча ў нацыянальных адносінах больш важная, чым Баліцкага, і мы выключылі яго на год". (Але ж і пра Баліцкага, як бачым, не забыліся.) І далей: "Калі гаварыць аб палітычным боку, то трэба пакончыць з гэтым высокім меркаваннем у беларусаў аб саміх сабе. На пытанні, ці адчуваюць у сябе ідэалагічны ўхіл, адарванасць ад мас, адказваюць — не, не адчуваем... Трэба аднаго тузануць, які ў палітычных адносінах не чысты. Тут трэба правесці гэтую лінію да канца і ў адносінах астатніх добра ўстрахануць". На гэты раз, аднак, А. Баліцкаму ўдалося адбіцца. Цікава, што ў яго абарону выступіла бюро ЦК КП(б)Б. Менавіта на падставе прапановы бюро партыйная калегія 28 ліпеня 1924 года прыняла пастанову пакінуць А. Баліцкага ў партыі, аднак "паставіць на від яго няўстойлівасць, ваганні і нявытрыманасць у ажыццяўленні ім, як членам партыі, пастаўленага партыяй на кіруючую пасаду, тактыкі і прынцыпаў бальшавізму". У 1926 годзе — зноў непрыемнасці: А. Баліцкага абвінавачваюць, што на з'ездзе настаўнікаў, арганізатарам якога ён з'яўляўся, не вывесілі партрэт Сталіна, ставяць у віну, што не пратэставаў супраць афармлення залы, дзе праходзіла акадэмічная канферэнцыя, у беларускім нацыянальным каларыце, а ў выступленні на канферэнцыі ні разу не сказаў аб ролі Камуністычнай партыі ў стварэнні БССР і развіцці беларускай культуры.

І вось 1928 год. Кампанія па разгрому нацыянал-дэмакратызму накатвае хваля за хваляй, уздымаецца да масавай істэрыі, пад агонь знішчальнай крытыкі пападаюць усё новыя і новыя людзі — лепшыя прадстаўнікі беларускай інтэлігенцыі. У гэтай атмасферы трэба было мець мужнасць не паддацца страху, не даць уцягнуць сябе ў шальмаванне іншых і тым больш выступіць у абарону таго, хто падвяргаўся цкаванню. Вось учынак, які яскрава характарызуе А. Баліцкага: у сакавіку 1929 года па яго ініцыятыве Калегія Наркамата асветы прымае спецыяльную пастанову ў абарону акадэміка У. Пічэты. Аднак ужо ў жніўні надышла чарга і самога Антона Васільевіча: яго вызваляюць ад абавязкаў народнага камісара асветы. 17 верасня Прэзідыум ЦКК КП(б)Б за няправільную выдачу бланкаў для праезду па чыгунцы, за невыкананне пастановы Наркамата рабоча-сялянскай інспекцыі, за неаргументаванае прадстаўленне шэрагу асоб (да 10-годдзя Кастрычніцкай рэвалюцыі) да ўзнагарод ордэнам Чырвонага Сцяга аб'явіў А. Баліцкаму строгую вымову з накіраваннем яго на два гады на нізавую работу. Такі прысуд вызваленаму ад пасады наркому можна лічыць даволі мяккім. Сістэма, якая усталёўвалася, яшчэ не адпрацавала сваіх прыёмаў, ёй яшчэ для абвінавачвання патрабаваліся хаця б праўдападобныя падставы. У даным выпадку яны былі вельмі слабыя. Ды і ў кіруючых органах самой партыі сталіністы яшчэ не ўсюды складалі большасць. Ішла барацьба. 3 кастрычніка бюро ЦК КП(б)Б звярнулася ў Прэзідыум ЦКК з просьбай аб пераглядзе пастановы ў частцы забароны займаць кіруючыя пасады. У выпадку згоды быў намер накіраваць Баліцкага дырэктарам Беларускага сельскагаспадарчага трэста. Аднак Прэзідыум адмовіў.

Мужна, рашуча і пераканаўча адбіваўся А. Баліцкі і ад абвінавачванняў у правахуліцкай, нацыянал-дэмакратычнай дзейнасці, якія абрушыў на яго нехта А. І. у артыкуле "Палітыка і людзі", надрукаваным спачатку ў "Сельскохозяйственной газете" і перадрукаваным 27 верасня газетай "Рабочий". І тым бараніў не толькі сябе — стрымліваў больш шырока задуманую акцыю на зрыў нацыянальнага адраджэння, зрыў палітыкі беларусізацыі, на замену нацыянальных кадраў. Як сцвярджалася ў артыкуле, у БССР на працягу гадоў пытанне аб кадрах вырашалася своеасаблівай палітыкай уступак "карыфеям" нацыянальнага руху, патураннем нацыянал-дэмакратычнай інтэлігенцыі, якая скарыстала гэта, каб захапіць у свае рукі навуковыя ўстановы, пранікнуць на адказныя пасады ў шэраг савецкіх і партыйных органаў. Называліся канкрэтныя імёны (чым не публічны данос!), большасць з якіх у хуткім часе пападуць у спісы членаў сфальсіфікаваных АДПУ контррэвалюцыйных арганізацый: сябры Прышчэпава, "беспартыйны кулак" Мальскі, "нацдэмы" Гарэцкі, Серада, "сталыпінец" Кіслякоў, адзін з "карыфеяў" нацыянальнага руху Смоліч, "нацдэм і паланізатар беларускай мовы" Лёсік, Ластоўскі, Трэмковіч, Байкоў, Азбукін. Асобна Стасевіч — былы загадчык аддзела агітацыі і прапаганды ЦК КП(б)Б, які "прыкрываў аўтарытэтам ЦК усе апартуністычныя хібы ў Наркамаце асветы".

А. Баліцкі піша аргументаваны і рэзкі адказ у рэдакцыю. Ён не апраўдваецца, ён доказна абвяргае і выкрывае адзін за адным выпады ананімнага аўтара як паклёпніцкія. Рэдакцыя адмаўляецца друкаваць. Тады Антон Васільевіч праз галаву ЦКК КП(б)Б звяртаецца ў ЦКК ВКП (б) з патрабаваннем разгледзець яго справу і ці надрукаваць яго артыкул, ці даць абвяржэнне ад рэдакцыі. Крок гэты, відаць, быў нечаканы, а можа не ўсё было гатова для рашучага наступу: па распараджэнню Е. Яраслаўскага заява А. Баліцкага была разгледжана ў ЦКК КП(б)Б. У хуткім часе ў газеце "Рабочий" паявілася заметка, у якой рэдакцыя абвясціла, што яна не салідарызуецца са зместам артыкула "Палітыка і людзі".

Перамога, аднак, была і нядоўгай, і няпоўнай. Яго як бы выкраслілі з жыцця. Як устанавіў гісторык Э. Іофе, уладкаваўся Антон Васільевіч настаўнікам на Гомельшчыне. Але аб ім не забыліся. 3 верасня 1930 года яго арыштавалі па справе так званага "Саюза вызвалення Беларусі". І толькі 18 кастрычніка выключылі з партыі пры разглядзе на бюро ЦК КП(б) пытання аб гэтай арганізацыі. З 86 чалавек, што праходзілі па гэтай справе, толькі чатыры — А. Баліцкі, З. Прышчэпаў, А. Адамовіч, П. Ільючонак — былі асуджаны камісіяй АДПУ на 10 гадоў канцлагераў. Усе члены КП(б)Б, усе займалі адказныя пасады. Астатніх, у тым ліку В. Ластоўскага, Я. Лёсіка, А. Цвікевіча, С. Некрашэвіча, якіх АДПУ ў сваіх распрацоўках адносіла да кіруючага ядра СВБ, — асудзілі на 5 гадоў высылкі за межы Беларусі. Факт, які характарызуе накірунак першага галоўнага ўдара Сталіна і яго каманды: па кіраўніцтву партыі, па тых людзях, якія складалі ці маглі скласці апазіцыю, супрацьлеглую яго курсу.

Адбываў пакаранне Антон Васільевіч у Беламорска-Балтыйскім лагеры НКУС. У верасні 1937 года ён зноў стаў падследным. Абвінавачваюць у кіраўніцтве нацыянал-фашысцкай арганізацыяй Беларусі, у вядзенні актыўнай дыверсійна-шкодніцкай работы ў сельскай гаспадарцы, прамысловасці і савецкім апараце, шпіянажы на карысць Польшчы. Стандартны набор. Доказы ўжо не патрабаваліся. Хапала прызнання, якое вырывалі пад катаваннямі. Машына рэпрэсій ужо была адладжана.

30 кастрычніка 1937 года Баліцкі быў прыгавораны да вышэйшай меры пакарання і на наступны дзень пакараны.

Зараз ён цалкам рэабілітаваны.

Аляксей КАРОЛЬ.

Заканчэнне. Пачатак у №№ 40, 41.

153

— І ты здольны на такое каханьне? — засьмяяўся Кірыла. — Кінь ты, не сьмяшы людзей.

— Я? — крыху абразіўся Тугоўскі. — Так ты лічыш, як і ўсе нашыя беларусы лічаць мяне, напэўна, няздольным ні да чаго? Не, брат, я належу да тых людзей, якія здольны на ўсялякія бязумства. Слабыя людзі моцныя сваім адчаем. І сяньня, калі я ў адчаі, я моцны.

— Кінь ты, Гамлет няшчасны! Зноў ты пачынаеш плясьці дурніцы. Выпій піва лепш, супакойся.

— Ах, "айцец" Кірыла! Справа ня ў Гамлеце, ня ў піве, справа ў маім жыцьці... У мне самім... Паслухай мяне. За піўным сталом заўсёды лепш кідаць філязофскія думкі й спавядацца. Дык вось... Мне здаецца, што я маю права рваць яблыкі ў тым садзе, які завецца жыцьцём. Тысячы розных сартоў яблык у гэтым садзе, толькі ўмей іх зрываць. А між тым не зрываю... Калі прыдзе ноч і я застаюся адзін, я думаю: "Чаму?" Я пытаю сябе: "Чаму?" І я адказваю цяпер: "Таму, што мяне ніхто не кахае..." Ня сьмейся, "айцец" Кірыла, ня сьмейся. Гэта факт. Каханьне — гэта атэстат сьпеласьці, які выдае жанчына мужчыне. Там праставляюцца розныя адзнакі за яго посьпехі і здольнасьці: там відацца, хто зьяўляецца найбольш здольны, каму даць сярэбраны ці залаты медаль. Чым больш у гэтым пасьведчаньні медалёў, тым, знача, больш здольны чалавек, тым больш кахае яго жанчына. Раней, чалавеча, у маёй моладасьці, я думаў, што бегаюць за жанчынамі пустыя людзі, без творчай карыснай працы. Тады я ня мог глядзець на іх інакш, як зьверху ўніз, але цяпер усё зьмяшалася: я гляджу на іх зьнізу ўверх. — Ён глытнуў крыху піва й прадоўжваў: — Я цяпер ведаю, што чым больш кахае жанчына мужчыну,

154

тым ён здольнейшы, тым лепшы яна выдае яму атэстат.

— Дурніцы! — перабіў яго Кірыла. — Хіба мала на сьвеце дуракоў, якіх кахаюць жанчыны, мала п'яніц азартных, гуляк жанатых. Дык наогул ёсьць розныя жанчыны, і іх ацэнка ня можа быць зусім аб'ектыўнай — яна заўсёды будзе суб'ектыўнай. Так, напрыклад, нямала ёсьць жанчын-п'яніц... Знача, яна будзе цаніць у мужчыны тыя самыя якасьці, што і ў самой сабе.

— Ня ведаю. Але мне здаецца: ёсьць мужчыны, каторыя падабаюцца жанчынам без вынятку. У іх ад прыроды ёсьць такія "мужскія" якасьці, што яны прымушаюць біцца любое жаночае сэрца. Агулам я хачу даказаць, што людзі са здольнасьцямі могуць мець самую прыгожую жанчыну на сьвеце. Паглядзі, які-небудзь музыкант, інжынер, вучоны, словам, той, аб якім перадаецца з вуснаў у вусны, — як пакарае ён жанчын, як кідае ён іх бы кветкі і ляціць у новыя абоймы. Цяпер вазьмі другую крайнасьць: які-небудзь дурань, які выклікае толькі насьмешкі ад гэтых самых жанчын, як адпіхіваюць яны яго самыя шчырыя прызнаньні, як ганебна адкідаюць яго пачуцьці. Словам, жанчына жыве агульнай тэорыяй, яна фактычна кахае не мужчыну, а яго грамадскае палажэньне. Праўда ці не? Я думаю: будзь ты самым першым прыгажуном у сьвеце, але служы ты ў абозе, ні адна жанчына не гляне на цябе. І, наадварот, будзь ты самым уродам, але займай міністэрскае крэсла, — ты не адаб'ешся ад чароўнага полу. Такім чынам, мне здаецца, ясна, што жанчыны кахаюць не самога мужчыну, а толькі яго палажэньне ў жыцьці. І вось таму я кажу, што жанчына — гэта нейкі барометр, па якому можна азначыць

155

грамадзянскую вартасьць чалавека, і каханьне — гэта атэстат вартасьці, які яна выдае. Па каханьню можна ацаніць чалавека. Скажы, хто цябе кахае, і я скажу, хто ты.

Кірыла галасна расьсьмяяўся:

— Філязоф-самавука, — казаў ён праз сьмех.

— Ня сьмейся, "айцец" Кірыла, — усьміхаючыся таксама, зазначыў Тугоўскі. — Кожны пасвойму разумны. Адно табе скажу я: вельмі нізкае грамадскае палажэньне такога, хто ня быў каханы. Я цьвярджу, што якая-небудзь "старая дзева" абсалютна нуль у параўнаньні з тэй жанчынай, якая выйшла замуж і стала маткай, бо ў ей было шмат недахопаў, якія не дазвалялі ей кахаць. Тое самае: грош цана таму чалавеку, які на ўсё жыцьцё застаўся халасьцяком.

— Мне здаецца, твая памылка ў тым, што ты абагуліваеш тое, што зьяўляецца выпадковым, асобныя факты ўвазводзіш у закон. У гэтай запутанай цямніцы, якой зьяўляецца палавое пытаньне, цяжка выводзіць што-небудзь агульнае. Напрыклад, ёсьць "старыя дзевы", застаўшыяся выпадкова такімі. Можа быць яны былі шмат вышэй за тых жаніхоў, якія іх сваталі, за той асяродак, у якім яны жылі. Па-майму, лепш зусім не выходзіць замуж, чым выходзіць абы-як. Ты глыбока памыляешся. Але наогул скажы ты мне, для чаго ты гутарыш на гэтую тэму? Мне дагэтуль няясна, які вывад ты хочаш зрабіць.

Тугоўскі маўчаў.

— Мне здаецца, адзіны вывад, — прадоўжываў Кірыла, — што каб кахаць і быць каханым, трэба зрабіць добрую карду[1].

— Вось праўду кажаш, "айцец" Кірыла, — прамовіў Тугоўскі, ставячы куфаль на стол. — У

156

наш капіталістычны век запраўды так: каб быць каханым, трэба мець капітал або займаць высокае палажэньне на грамадскай драбіне. Але ў тым вось і бяда, што я не магу йсьці па шляху нашых беларускіх студэнтаў у Празе. Адзін хоча стаць інжынерам, каб разбагацець і пакахаць графіню. Другі — пабудаваць уласную вілу, трэці — стаць доктарам і купіць уласны аўтамабіль. Кожны думае аб сваей кар'еры. На жаль, у мяне гэтых думак няма, бо, каб у мяне гэтыя думкі былі-б, напэўна, я быў-бы больш шчасьлівым, зрабіў-бы кар'еру, разбагацеў-бы, як іншыя, і знайшоў-бы нарэшце прадмет каханьня. А зараз я памёр: я кінуў вышэйшую школу, бо яна рыхтуе толькі кар'ерыстаў і лёкаеў для капіталістаў, да чаго калісьці заклікаў залатазубы прафэсар палітычнай эканоміі. Я кінуў той прадмет каханьня, які таксама, мне здаецца, думае аб кар'еры й аб мужу-кар'ерысту. Я вырваў з болей сваё каханьне, кажу табе шчыра, "айцец" Кірыла. З болей пакінуўшы ў сваім сэрцу глыбокую рану, якая вечна застанецца са мной, пакуль будзе цячы кроў у жылах. Я памёр для гэтага сьвету, памёр для інтэлігенцыі, якая панясе эўрапейскую панскую культуру на Беларусі. Я сам сябе зажыва пахаваў у яму, каб я ня стаў тым, каго болей усяго ненавіджу: інтэлігентам, які ненавідзіць рабочых, бо яны сьмярдзяць. Ня ведаю, што такое творыцца са мной; можа быць я вар'яцею, але я кахаю ўсіх, чалавека паніжанага й абражанага. Сам я паніжаны й абражаны, сам я ўсё жыцьцё рос у склепах, пад падлогай тых, хто саладзіўся жыцьцём, сам я насіў на сваім твары пляму "плябей", і таму як мне не стаць у шэраг паніжаных і абражаных? Так, чалавеча, я звар'яцею. Я стану работнікам — у той час, як сябры

157

зробяцца капіталістамі. Праз шмат гадоў, калі я пайду па вуліцы ў чорнай куртцы работніка, я, напэўна, убачу дом Бурака, можа вілу Тамашэвіча ці Станкевіча, убачу вялікія фіранкі на вокнах, убачу, як будзе стаяць Бурак з сваей прыгожай жонкай і будзе глядзець на вуліцу. Убачу, як Бурак пазнае мяне і з трывогай адвернецца да сваей жонкі, пытаючы яе паглядам: ці не пазнала яна таго, хто быў яго сябрам. А я пайду міма, міма... Але я ня буду шкадаваць гэтага, "айцец" Кірыла. Вып'ем за маю сьмерць! Ну, падымай куфаль за духовую сьмерць Тугоўскага!

Кірыла маўчаў. Ён задумана глядзеў у туманную піўную жыжку ў шклянцы і нешта крэсьліў на мокрым сьляду піва пальцам на стале. Ён доўга маўчаў.

— Ты паэт, Тугоўскі, — нарэшце вымавіў ён. — Гэтым усё сказана. І ў гэтым тваё няшчасьце. Паэт не такі, які творыць сабе славу й славу свайму народу вершам, але паэт па натуры, па свайму ўспрыманьню сьвету, па свайму падходу да жыцьця. Ты безумоўна загінеш... А шкада, мне ўсё ж ткі падабаецца твой падход да сацыяльных пытаньняў, да работніка. — Ён хлібнуў некалькі глыткоў піва.

— Чаму я загіну? — трывожна запытаў Тугоўскі.

— Ты зрабіў велізарную памылку, што пакінуў унівэрсытэт. Памятаеш, як табе казаў калісьці астральны чалавек: "Канчайце унівэрсытэт. Атрымайце дыплём. Інакш вас затруць дыплёмаваныя дурні ў жыцьці. Памятаеш гэта? І ты не паслухаў. Ты паэтычна падыйшоў да ідэй, да таго самага залатазубага прафэсара, ты занадта блізка прыняў да сэрца яго сьцьверджаньні й паэтычна абурыўся. Ты занадта паэтычна аднёсься

158

да Вярхоўскай. Падумай, каго там кахаць? Па-майму, гэта толькі пахучы кавалак мяса. А ты паэтычна ідэалізаваў яе, ты закахаўся ў яе — што з-за яе пайшоў-бы скочыць як баран у ваду.

— Не, брат, Вярхоўскай ты ня ведаеш, — абараняўся Тугоўскі. — Аб ей мы ня будзем гутарыць... Не хачу хаваць, што з-за яе я галоўным чынам кінуў унівэрсытэт, што калі-б яна кахала мяне, я гатоў-бы прынасіць сябе нават у ахвяру й зрабіць якую-колечы кар'еру, як іншыя беларускія студэнты. Можа быць, ня ведаю. Але цяпер унівэрсытэт для мяне на замку: я хачу апрасьціцца. Я даўно хацеў апрасьціцца. Вярхоўская толькі дапамагла мне ў гэтым, разьбіўшы мае апошнія надзеі. Вярхоўская была-бы местам, злучыўшым мой сьвет работніка з тым сьветам інтэлігента. Мне да апошняга часу яшчэ здавалася, што гэта магчыма. Я думаў праз сябе апрасьціць Вярхоўскую. Я думаў: яна пакахае мяне як чалавека. Але я бачу, што для яе я павінен таксама стаць кар'ерыстам, таксама, скончыўшы унівэрсытэт, павінен стаць панам, запамятаць аб сваім сацыялізме і купіць сабе аўтамабіль. Не... Не хачу... Я яшчэ знайду ў сабе досыць сілы, каб адкінуць такое жаданьне. Я памёр для тых, хто прывёў мяне ў Прагу, каб я вяртаўся назад прафэсарам. Аказываецца, з мяне выйшаў не прафэсар — брадзяга... Дык вып'ем за новага Тугоўскага! За новага чалавека, які пойдзе ў народ, каб самому стаць народам, а?.. Падымай куфаль...

Працяг.
Пачатак у №№ 23 — 41.

159

— Не... Не... За брадзягу Тугоўскага? Не... Я падымаю свой куфаль за Тугоўскага-прафэсара.

— І ты, "айцец" Кірыла, — схапіў за яго руку Тугоўскі, — і ты належыш да таго лагера, да тых інтэлігэнтаў? Знача, і ты, жывучы ў Празе, ува ўсім разачараваўся, — ува ўсей беларускай справе, ува ўсім народзе; знача і, па-твойму, трэба зрабіць кар'еру?

— Так, чалавеча, каб біць буржуазію, трэба мець яе аружжа ў руках — культуру. Без гэтага ўся наша зброя — толькі кардонны меч, якім мы па-дзіцячаму размахівалі ў паветры.

Яны зноў пачалі спрачацца. Яны не прыкмячалі, што іх спрэчкі рабіліся ўсё больш і больш плутанымі.

Тугоўскі першы пабачыў, што іх спрэчкі ні да чаго не прыводзяць і што ён сам увесь быў сатканы з гэтых супрэчнікаў.

— Вып'ем, "айцец" Кірыла, усё ж ткі за маю сьмерць. Вып'ем за маю будучую жонку — простую сялянку.

— Во, за тваю жонку-сялянку п'ю. Проці гэтага нічога ня маю. Я думаю, што ты можаш быць прафэсарам і мець жонку-сялянку.

— Не, я хачу знайсьці такую жанчыну, якая кахала-б мяне як чалавека, незалежна ад таго, якое палажэньне я займаю. Без каханьня, без жанчыны я жыцьця сабе ня ўцямлю... Я хачу яшчэ выпіць гэтую чару каханьня да дна.

— Паэт ты, Тугоўскі, паэт... У гэтым тваё няшчасьце, — паўтараў Кірыла. Яны выпілі апошні куфаль.

Калі яны ўсталі ад стала, зямля акрэслена калыхалася пад іх нагамі. Над імі вісеў на якары перад уходам у піўную вялікі гадзіньнік з пры-

160

гожымі стрэлкамі. Ён паказываў далёка за поўнач... Кірыла расстаўся:

— Я думаю, ты не паедзеш з Прагі, — казаў ён, паціскаючы руку Тугоўскаму, — я думаю, мы цябе яшчэ ўлаштуем на стыпэндыю.

— Не, "айцец" Кірыла, дзякую за ласку. Усё скончана. Я еду на гэтых днях на Бацькаўшчыну. Шчасьліва заставацца.

Яны пайшлі рознымі дарогамі.

IX

Студзёнае марознае паветра гнала капялюш з галавы Тугоўскага. Ён ішоў па шумных асьветленых вуліцах апошні, як яму здавалася, раз, стараючыся ўдыхаць арамат начнога жыцьця вуліц. Ісьці дахаты яму не хацелася. Інтэрнат здаваўся пеклам, у якое ён папаў для пакуты. Ён ішоў і бачыў, як усё жыцьцё начной Прагі круцілася каля аднаго цэнтру — жанчыны. Усе дбалі аб ей, усе ішлі з ей, усе шукалі яе. Ён зноў пачуў сябе адзінокім... Ён успомніў, што ўцёк да "Флэка" таму, што на карнавале пабачыў Вярхоўскую з Загорскім. Як весёла цяпер у Студэнцкім доме. Як, напэўна, сьмяецца Загорскі, цалуючы яго каханьне... А ён ідзе ўсё таксама адзін, не маючы магчымасьці схапіць яе ў свае абоймы... Няўжо гэта так будзе вечна? Ён ішоў й успомніў надпіс "У Флэка" пра дары каханьня. Для каго гэтыя дары?

---

[1]Карду — кар'еру.

LECCIONES DE LA HISTORIA

REVOLUCION, DEMOCRACIA, DICTADURA

La actual situación en la URSS se parece muchísimo al victorioso final de la lucha por la independencia en América Latina. En aquel entonces se creía que al ser expulsados los colonizadores la libertad se impondría por doquier. El hecho de que los pueblos liberados tuviesen el territorio, el idioma, la religión, las costumbres y el destino histórico comunes predeterminaron las resoluciones del Congreso de Panamá del año 1826 e impulsaron la unión dentro del marco de toda América Latina o, al menos, dentro del marco de toda Hispanoamérica. ¿Pero qué ocurrió en la realidad? La oleada de declaraciones de soberanía arrastró al continente a la gran revuelta. La libertad se ahogó en la sangre de latinoamericanos, derramada en infinitas guerras civiles. Sobre las ruinas de las formaciones antes unidas crecieron las dictaduras de Santa-Anna, de Rosas, de Portales, de García Moreno, de Carrera, del inolvidable doctor Francia y de todo un panteón de déspotas haitianos, dignos precursores de "papá Duvalier". La lista de nombres es demasiado larga para considerarla casual.

Ya la propia revolución encierra la probabilidad de semejantes "percances", ya que conduce a la desintegración de la sociedad vieja, a la renovación de sus componentes (clases, estratos, grupos, partidos, regiones) y a la agudización de las contradicciones entre tales componentes. Esas contradicciones van haciéndose más agudas a medida que aumentan las ambiciones reformistas de los revolucionarios, como les ocurrió a los liberales de Latinoamérica, que se pasaron de la raya, tras la cual ya no era posible reconciliación alguna. En tales casos la libertad de unos priva inevitablemente de libertad a otros y se torna en anarquía, en impotencia absoluta de las instituciones democráticas recién creadas. Así salen a la arena política los conservadores, presentándose como salvadores de la patria.

Los revolucionarios suelen catalogarlos como fuerzas reaccionarias aunque los verdaderos conservadores no son representantes de las clases derrocadas, sino parecen entre los propios revolucionarios, como ocurrió en la mayoría de los casos de los dictadores antes mencionados. Además, su tarea no consiste en procurar que la sociedad vuelva al estado revolucionario, sino en conservar la sociedad, en recuperar su unidad, en cimentar los fragmentos de ésta. Pero tal hecho tampoco es consolador, ya que sabemos bien que los recursos de tal salvación es el entierro de la democracia en general, la apelación al nacionalismo, la búsqueda de enemigos internos y externos, el retroceso de las reformas hasta el punto en el cual se cruzan el pasado, el presente y el futuro de esta sociedad.

La peculiaridad del golpe de Estado del mes de agosto consiste en que éste fue realizado por reaccionarios, pero bajo consignas conservadoras. El putch se produjo en el momento, cuando la firma del Tratado de la Unión según la fórmula 9+1 cifraba en la sociedad la esperanza de que se encontraría una salida de la crisis. Por lo visto la quiebra de los mecanismos del poder del PCUS atenuará la amenaza de la restauración del totalitarismo a escala de todo el país. Por otra parte, al torpedear la firma del Tratado de la Unión y al aumentar las tendencias centrífugas en las repúblicas el putch incluso aumentó la posibilidad del surgimiento de un nuevo movimiento conservador. Se dice que la historia jamás enseña lo que se necesita hacer, pero sí advierte lo que no conviene hacer. Si ello es cierto, tenemos que hacer lo posible para no repetir la experiencia latinoamericana del siglo pasado. Además, en el caso de los pueblos soviéticos no hay comunidad de idiomas, de religión ni de costumbres. Sólo hay territorios en litigio y grandes arsenales nucleares.

En este sentido una gran responsabilidad recae en los demócratas de Rusia, en los cuales ciframos muchas esperanzas. Lo digo no sólo porque ellos hicieron el aporte decisivo a la derrota de los golpistas, sino también porque son ahora casi el único destacamento de las fuerzas democráticas que en esta situación de euforia general aún conserva el sentido común. Espero que el reconocimiento de la independencia de las repúblicas, los esfuerzos para concertar el acuerdo sobre el espacio económico único y la solución operativa de los problemas en litigio con Ucrania y con Kazajstán le permitirán a Rusia acelerar las reformas indispensables en la república propia y ayudar a la edificación de la URSS renovada. Y no importa que nuestros problemas reales, a los cuales alegaban los golpistas, sean tan sólo una consecuencia del sabotaje por parte de las estructuras viejas, como creen los demócratas de Rusia. Lo importante es que ellos no se olviden de la tesis fundamental del conservadurismo, tan cierta, como desagradable para los revolucionarios de todos los pueblos y tiempos. Esta tesis consiste en que las personas, que forman la sociedad, no son tabula rasa, sino portadoras de la cultura material y espiritual de las épocas anteriores y no pueden tachar su pasado y comenzar una vida nueva, por lo cual esatrán condenados al fracaso todos los intentos de edificar un mundo nuevo, destruyendo hasta los cimientos el viejo.

Nikolái MARCHUK,
candidato a doctor en Historia

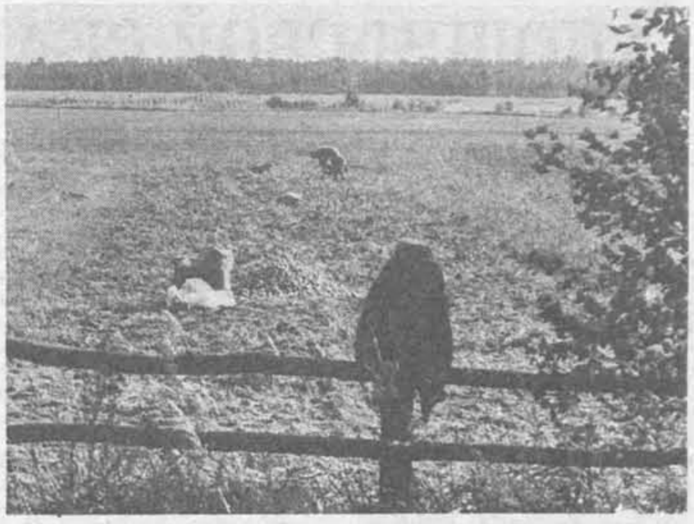

En la región de Dóbrush hay un pequeño territorio que pertenece a nuestro vecino Rusia. Antiguamente estas tierras eran propiedad del príncipe Paskévich quien las vendió después. Y por las veleidades de la suerte las aldeas Sáñkovo y Medvezhie quedaron pobladas por los campesinos rusos y actualmente integran un koljós de la provincia de Briansk, el centro del cual se encuentra a 7 kilómetros de las mismas. A su vez Iatki y Dubetskóe, aldeas bielorrusas, están muy cerca. De esta manera en el transcurso de muchos decenios los rusos y bielorrusos viven codo con codo sin preocuparse de sus fronteras y nacionalidad. Y lo único que no pudieron resistir fue la tragedia de Chernóbil. Hoy los vecinos de dicha zona, tanto rusos como bielorrusos, deben abandonar sus casas paternas para siempre siendo afectadas éstas por la radiación.
EN LAS FOTOS: esto es la tierra de Rusia; aduana bielorrusa: por delante está situada Rusia, por detrás están Sáñkovo y Medvezhie, dos aldeas rusas; últimas noticias...

Foto: S. JOLODILIN

FUGA DE CEREBROS

Entre nosotros se ha formado el este reotipo de que si un soviético (sobre todo un especialista de alta calificación) viaja al exterior, tratará de quedarse para siempre allí, pues sólo allá hará gala de todas sus capacidades. La práctica mundial enseña que un porcentaje muy grande de emigrantes están predispuestos al retorno y, de no existir obstáculos, quisieron regresar a la patria. Más aún, al marcharse, se plantean el objetivo de ganar dinero y, luego de aprender algún oficio, regresar, pero ya en una nueva calidad. Digamos, crear su propia cooperativa, pero ya a la última moda.

Pero quienes se instalan en el extranjero, especialmente los intelectuales, también viajan a la patria. Y son tantas las obras de autores rusos residentes en el extranjero que se publican en nuestro país; quienes siguen sus visitas saben que no intentan llevarse las valijas repletas de dinero por sus actividades. Por lo contrario, muchos entregan sus honorarios para los propósitos más nobles: a las víctimas de Chernóbil, la lucha contra el SIDA, los inválidos de la guerra afgana, etc. Dicho sea de paso, los chinos con residencia permanente en el exterior ayudan a China de hoy, es decir, los empresarios privados ayudan a los organismos estatales en el comercio, el transporte, la esfera de finanzas. Y eso a pesar de que muchos no se proponen regresar y sostienen los más diversos criterios. La mayoría de los países con una gran diáspora no dejan de utilizarla, de manera absolutamente abierta, como apoyo en su política y comercio, diplomacia y periodismo, contactos culturales y humanos. Para practicarlo sólo hacen falta dos factores. Primero, que la comunidad en el exterior sea lo suficientemente numerosa, que se la puede agrandar con nuevos integrantes, y, segundo, hay que saber trabajar con la misma.

Mas no vale pensar que la comunidad de emigrantes, especialmente su proporción intelectual, sólo sirva de fuente para obtener dinero. Es necesario ayudar a esta comunidad, ante todo, a los intelectuales. Pero nuestras embajadas no se inclinan a invitar a nuestra intelectualidad en el exterior a sus raras recepciones diplomáticas, mientras que nuestras representaciones comerciales no se apuran para atraer a los compatriotas a la actividad económico-comercial conjunta, aunque el solo nombre de fama ya forma un "capital". ¿Cuándo, por fin, nuestros emisarios responsables en el exterior entenderán que se debe cooperar enérgicamente incluso con los compatriotas que carecen de ciudadanía soviética, sin hablar de los demás? En definitiva, el país saldrá ganando con eso.

Mientras tanto, los emigrantes necesitan ayuda, incluso quienes a nuestro juicio son altamente retribuidos. Y, precisamente porque no la brindamos, les resulta más difícil de todo ocupar su lugar en la jerarquía profesional en el exterior.

Creo que es imposible retener la mano de obra, sobre todo a los especialistas calificados. Justamente por esta razón valdría la pena regular el flujo espontáneo y armonizarlo a costa de rotación, manteniendo la cuota permanente de cuadros calificados en uno u otro país. Se conoce que los países que reciben a los especialistas calificados, tienen determinada demanda de ellos, la cual, una vez satisfecha, puede desorganizar el mercado del trabajo calificado. (A propósito, también en este aspecto no tenemos iguales, porque la URSS es el único de todos los países que dice pertenecer al mundo civilizado, pero que no aumenta en absoluto su cuerpo intelectual a costa de otros estados). Precisamente merced a esta circunstancia, la cuota que coordinarán los países en cuanto a los especialistas y científicos que salen cada año para trabajar por contrato, no permitirá "vaciar" nuestra ciencia, industria, educación, cultura y salud pública. Semejantes medidas se determinan usualmente por convenios intergubernamentales bilaterales. El trabajo que efectuarán durante un período concreto los científicos, ingenieros, actores, médicos, maestros y otros cuadros de alta calificación ayudará al país donador (es decir, a nosotros) adaptar los cuadros intelectuales (por el medio más barato) a los métodos contemporáneos del trabajo, a la comunicación profesional. La retribución del trabajo en estos organismos les permitirá aumentar su presupuesto familiar. A su regreso a la URSS no sólo podrán trabajar con mayor rentabilidad, sino que traerán consigo algunos medios de producción (ordenadores, autos, herramientas, artículos de oficina, etc.), que harán aumentar en varias veces la productividad de su trabajo.

Andréi KAMENSKI

Redactor de la página K. SHELESTÓVICH

«АПОШНІ СВОЙ СКАРБ АДДАЮ»

ДА 100-годдзя З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ Максіма БАГДАНОВІЧА

І ля паднятых у неба крыжамі ялін "самаўскрыжаваўся" на вяршынях вялізных сасон паганскі дэман лесу, каб узнесціся з балота, лясной трасіны ў чысціню сіняга неба для новага жыцця, — выратавання ў дабры. Ахрысціў дзікую душу, каб стацца душою добраю, жыватворным духам-ветрам, павевы якога вясновай парой адраджаюць прыроду, абуджаюць у ёй жыццё.

У кароткім уступе да заключнай часткі лясной сімфоніі Багдановіч па правілах рэпрызы ўзнаўляе адзін матыў пастаральнага малюнку з экспазіцыі, але тут жа дабаўляе да яго новы, музыкальны элемент, які пазней стане асноўнай тэмай цыклічнага завяршэння: "Сосны, елі, хвоя, хвошчы, // Цёмны мох, // Чую я — лясун касматы // Тут залёг. // Паваліўся ён на хвою, // На кару // І ўсім калышэць, дзвіжэць // У бару".

Герой цыкла тут яшчэ захаваў сваю паганскую "касматасць", але ён ужо не гукае і не рагоча, а вочы яго ўжо не "загараюцца кроўю". Ён цяпер набыў аблічча антычнага Пана з жалейкай у руках. Ён рытмічна "ўсім калышэць, дзвіжэць у бару", і гэтыя рытмічныя рухі як паўза, за якой прадчуваецца музыка. Урэшце, у заключным вершы цыкла загучаў накцюрн — боская музыка начных лясоў, палёў, азёр і рэк: "Чуеш гул? — гэта сумны, маркотны лясун // Пачынае няголасна граць: // Пад рукамі яго, навяваючы сум, // Быццам тысячы крэпка нацягнутых струн, // Тонкаствольныя сосны звіняць. // Ці казаць, ад чаго пацямнела рака, // Зашамрэлі мацней каласы // І аб чым шэпча ім галасок вецярка, // Што зіяе-дрыжыць на лісцёх лазняка: // Кроплі слёз ці халоднай расы?"

Танкастволыя сосны — крэпка нацягнутыя струны, а лес — боская арфа, і музыка яе на крыллях вецярка напаўняе ўсё наваколле. Адбыўся цуд: матэрыя адуховілася, малюнкі перайшлі ў напевы музыкі, а кроплі слёз халоднай расы сталі яе сімваламі.

. Гэта — зусім інакшы, хрысціянскі музыка, і звязвае яго з антычным Панам толькі жыццядайная сіла начной расы. Але не яго цялеснай, жывёльнай прыроды, а духоўнай, ахрышчанай іпастасі. Пластычныя, паганскія малюнкі першых частак ляснога цыкла ў заключэнні цалкам растварыліся ў музыцы. Мы не бачым і самога Лесуна, а толькі чуем яго чароўны накцюрн.

Тэматычна да цыкла "У зачараваным царстве" прымыкае Багдановічава пейзажная лірыка, паэтычныя накцюрны і медытацыі пра быццё чалавека ў прыродзе і зорным космасе, якія не ўвайшлі ў "Вянок" альбо ствараліся ўжо пасля выхаду ў свет гэтай кніжкі. На прыкладзе "лясных" вершаў паэта, калі іх аб'яднаць у адзін цыкл "Лясун", можна пераканацца: мастацкая думка паэта развівалася ад жывапісных пейзажных эцюдаў і сімвалічных вобразаў народнай міфалогіі да іх музыкальнага сінтэзу ў заключным творы на гэтую тэму. Іншыя тэмы і матывы зачараванага царства развіваюцца па таму ж самаму ўзору, самабытна вар'іруючы выяўленне жывой, духоўнай існасці прыроды. Міфалагічныя ўвасабленні дазваляюць паэту стварыць абагулены сімвалічны вобраз той ці іншай прыроднай з'явы, затым перайсці да слухання яе цішыні альбо негалоснай элегічнай музыкі, каб у рэшце рэшт уключыць яе ў свет гарманічнага, драматычнага, нярэдка і трагічнага быцця чалавека (трохчасткавыя вершавыя цыклы "Вадзянік", "Змяіны цар" і інш.).

На першым этапе беларуская адраджэнцкая паэзія праходзіла сімвалічную стадыю свайго развіцця. Сімвалічную — у гегелеўскім, змястоўным значэнні гэтага слова. Тады духоўны сэнс і сацыяльная існасць тых драматычных працэсаў, у якіх адбываліся пад'ёмы і спады жыццядзейнасці нацыі, выяўляліся ў нашай паэзіі звычайна не ў адэкватных ім паняццях і вобразах, а праз іх сімвалічнае абазначэнне, напрыклад, стадыямі гадавых і сутачных цыклаў.

Восень і зіма, вечар і ноч у нашых паэтаў пэўны час былі сацыяльна-бытавымі сімваламі, знакамі ночы і зімы ў чалавечым жыцці і ў нацыянальным быцці народа. У Янкі Купалы знойдзецца нямала лірычных вершаў пра сваю, а гэта значыць, і нашую ўласную раніцу, вясну і ноч, як і свой "Вечар": "Мой вечар, знаю, блізка, недалёка — // Ёсць раніца — павінен й вечар быць..."

У Купалавых паэмах ("Зімою", "У піліпаўку", "На куццю", эпілог паэмы "Курган") і драмах "Адвечная песня", "Сон на кургане", "На папасе"), у лірыцы Коласа захавалася фальклорная сімволіка дня і ночы, вясны і зімы як увасабленняў добрага і злога пачаткаў быцця. Адным словам, на зіме і ночы заставалася нейкае пракляцце, як быццам бы нячысцік пазначыў іх сваімі заломамі.

Праз лірыку М. Багдановіча наша літаратура адкрыла эстэтыку змяркання, вечара, начной і зімовай іпастасяў быцця. Ноччу змякчаецца апазіцыя неба і зямлі, яны набліжаюцца і сіметрычна адлюстроўваюць сваю процілегласць.

Паэт адчувае і перадае чытачу паўнату і таемнасць начнога жыцця, а сваю зачараванасць нябеснай зорнай рунню выяўляе ў форме метафары-міфалагемы: "Ці не згубіў плывучы сон // З чырвоных макаў свой вянок?" Ізноў, як раней, у цыкле вершаў пра Лесуна, паэтавыя малюнкі непрыкметна пераходзяць у чароўную музыку паўтонаў, адбываецца цуд тварэння начной, вечаровай і зімовай санат. Але цяпер паэтычная міфалогія рэдуцыруецца, яе вобразы пераплаўляюцца ў метафары. Павевы ветрыка прыводзяць у рух малюнкі начной прыроды, малюнкі пераходзяць у ціхую начную музыку: "Добрай ночы, зара-зараніца! // Ужо імгла над зямлёю лажыцца, // Чорнай рызай усё пакрывае, // Пылам зор небасхіл абсявае. // Цішыня агартае мне душу. // Вецярок прыдарожную грушу // Ледзьве чутна варуша-калыша. // Міла бомы смяюцца у цішы, // Ціха срэбрам грукае крыніца..."

Чым прываражыла "сінявокая ноч" сэрца паэта, які прадчуваў свой кароткі век? Чаму ноч поруч з маці-радзімай стала гераіняй яго цудоўных песняў-малітваў? Ці не таму, што ў час начнога змяркання, у пару мяккага зорнага святла душа чалавека вызваляецца ад будзённай мітусні, наступае час сузірання і роздуму, час паэзіі і музыкі? Добра вядома, што Багдановіч, паэт свецкі, пазбягаў клерыкалізму, часам падсмейваўся са схільнасці некаторых пісьменнікаў і публіцыстаў да паэтызацыі рэлігіі. І ў той жа час, мабыць, больш за іншых бачыў у прыродзе духоўную першааснову, дасканала-прыгожае тварэнне Сусветнага Мастака. Нават нярэдка набліжаў свае вобразы-метафары да малітоўна-храмавага дзейства, як, напрыклад, у яшчэ адным вершы-накцюрне: "Ціха па мяккай траве // Сінявокая ноч прахадзіла; // Ціха з заснуўшых палян // Плыў у гару і знікаў, // Быццам дым сіняваты з кадзіла, // Рэдкі прывідны туман..."

Прысутнасць зор на небе — "вянка" чырвоных макаў, які згубіў, плывучы на фоне неба, сон (ці не адсюль паходзіць назва кніжкі "Вянок"?), — бадай што абавязковы жывапісны акцэнт Багдановічавых накцюрнаў. А зямная раса — "пацеркі мілых жоўта-чырвоных агнёў", адлюстроўваючы промні зорак, набліжаюць зямлю да неба, ствараецца дзіўны прыгожы твор — космас, які сведчыць нам пра бясконцасць. У полі зроку вечнасці душа вызваляецца ад дробязных і неабавязковых клопатаў, ад будзённай мітусні.

* * *

Гісторыкі беларускай літаратуры, здаецца, яшчэ не звярнулі ўвагі на адну загадкавую асаблівасць: нашую літаратуру ў пачатку XX стагоддзя стваралі зусім маладыя людзі. І паміралі таксама маладымі. Геніяльнаму аўтару "Вянка" было толькі 22 гады. Сяргей Палуян закончыў самагубствам на дваццатай вясне свайго жыцця. Альфонс Петрашкевіч пражыў 24 гады. Алесь Гарун — крыху больш за 33 гады, з іх 10 прабыў на сібірскай катарзе і ў ссылцы. Аўтару першай "Гісторыі беларускай літаратуры" (1920) было 27 гадоў. Браніслаў Тарашкевіч надрукаваў "Беларускую граматыку для школ" (1918), калі яму споўнілася 24 гады. Аўтарка "Курганнай кветкі" (1914) — дваццацігадовая дзяўчына Канстанцыя Буйло. Сярэдні ўзрост тых, хто найбольш друкаваўся ў "Нашай ніве", "Маладой Беларусі" і "Лучынцы", — недзе каля 22 гадоў. Да трыццацігадовых Янкі Купалы, Якуба Коласа, Антона Луцкевіча, Вацлава Ластоўскага яны звярталіся з павагай — дзядзька. Элаіза Пашкевіч, якой было таксама трыццаць, калі пачыналіся "Наша доля" і "Наша ніва", стала Цёткай беларускай літаратуры.

Трагізм незакончанасці творчага і чалавечага самавыяўлення! І тады, калі яно пачыналася занадта позна, як у Багушэвіча; і асабліва тады, калі жыццё абрывалася на пачатку духоўнага ўзыходжання, як гэта сталася з Мечыславам Бабровічам (Лявонам Гмыракам), аднагодкам Максіма Багдановіча.

Цяжкі крыж выпаў на долю Максіма Багдановіча і ягонае паэтычнае спадчыны. Па характару свайго таленту ён быў паэтам-артыстам, здольным да глыбокага суперажывання і пераўвасаблення. Для такога тыпу мастакоў важна не працягласць душэўнага перажывання і не колькасць жыццёвага вопыту, а іх інтэнсіўнасць і глыбіня. Ці не тут ляжыць ключ для разгадкі феномена Багдановіча? Маю на ўвазе не так раннюю таленавітасць (яна характэрна для ўсіх геніяльных людзей), як нейкую жыццёвую мудрасць, якой Неба і Лёс звычайна надзяляюць не маладых паэтаў, а хрысціянскіх асветнікаў на апошніх этапах іх подзвігу. Тут, як кажуць, — Боскі дар, тайна, якую да рэшты не адгадаеш.

Ёсць, аднак, другі, літаратурны бок гэтага феномена: як мог пісьменнік, жывучы далёка ад сваёй Бацькаўшчыны, так глыбока спасцігнуць схаваныя ад чужога вока скарбы яе быцця і культуры? Ці дастаткова тут адных кніжак, фальклорных, этнаграфічных зборнікаў і слоўнікаў, як думалі крытыкі 20—40-х гадоў і пазней? Як насуперак заходнерускаму асяродзішчу сям'і этнографа Адама Багдановіча здолелі "на вольны свет прабіцца" тыя крыніцы народнай моватворчасці, якія жылі ў душы будучага паэта — спадчынны дар яго таленавітых сялянскіх продкаў?

У 20-я гады І. Замоцін заўважыў: "Калі ўзяць пад увагу, што маленькі Максім пражыў у Гародні першыя пяць гадоў свайго жыцця да пераезду бацькі ў Ніжні Ноўгарад у кастрычніку 1896 года, то нельга не адзначыць гэтых ранніх і, безумоўна, спрыяльных уражанняў ад роднае прыроды, якая адыграла вельмі важную ролю ў развіцці яго паэтычнай творчасці".

Уладзімір КОНАН.

Працяг.
Пачатак у №№ 40, 41.

З апошніх вернісажаў

Трое мінскіх мастакоў І. Бархаткоў, У. Кожух, В. Шкаруба паказваюць свае персанальныя выставы ў сталічным Палацы мастацтва.

Двое з іх — У. Кожух і В. Шкаруба ўжо ўдзельнічалі ў сумеснай выставе, якая была наладжана пасля іх творчай камандзіроўкі ў зону Чарнобыля. Менавіта тады для шырокага гледача стала вядомым імя Валерыя Шкарубы. Ён зарэкамендаваў сябе як выдатны пейзажыст, які тонка адчувае характар нашай прыроды, раскантактаванасць у адносінах чалавека з навакольным асяроддзем. За прайшоўшыя тры гады пасля той выставы В. Шкаруба напісаў не адзін дзесятак палотнаў. Што на іх? Някідкія нашы краявіды. Размытыя дажджамі вясковыя дарогі, сонныя вёсачкі, занядбаныя могілкі. Сюжэты, якія тысячы разоў ужо пісаліся. Але большасць карцін з гэтымі простымі сюжэтамі нясуць у сабе вялікі філасофскі сэнс, нейкую таямніцу. Не пройдзеш міма, абавязкова мусіш спыніцца, уражаны глыбінёй думак аўтара, планетарнасцю, касмічнасцю яго мыслення, неардынарнасцю светаўспрымання. Вельмі дакладна заўважыла мастацтвазнавец Л. Салодкіна, што на палотнах В. Шкарубы — "суадносіны паміж небам і зямлёй, іх вялікае процістаянне і ўзаемнае пранікненне". Імгненне і вечнасць таксама тут ва ўзаемасувязі. Бадай што, адна з найбольш характэрных творчай манеры мастака работ — пейзаж "Прадчуванне". Аўтар піша дажджлівы, пахмурны дзень. Асаблівая ўвага — на зямлю. Яна нейкая дзіўная, як бы фасфарасцыруе, як бы падае сігнал, што тут небяспечна. Узнікае нават такое ўражанне, што людзей, жывёл і птушак тут няма. Толькі вось гэта безнадзейная зямля, насычаная радыенуклідамі.

У. Кожух даўно ўжо ўдзельнічае ў розных выставах. Скончыў акадэмічную майстэрню народнага мастака СССР Міхаіла Савіцкага. Увогуле, мае рэпутацыю "народніка". Па словах мастацтвазнаўцаў, "ён адзін з нямногіх мастакоў, каго лёс простых людзей хвалюе больш, чым мастацкае самавыяўленне". У. Кожух і сапраўды вельмі часта звяртаецца да паказу народнага жыцця. Сам родам з Драгічыншчыны, ён някепска ведае вясковы побыт, тыпажы. Чаго варта адно толькі палатно "Боль"! Жанчына на каленях стаіць на зямлі, просячы ў яе, атручанай, паратунку. Спрацаваныя, вузлаватыя рукі, грубое адзенне, абутак... Яна, гэтая жанчына, зусім не падобна на прыгажунь з экранаў тэлевізараў. У яе зусім іншае, цяжкае, беспрасветнае жыццё. І за што такі лёс?

А колькі трагічнасці і цеплыні ў карціне У. Кожуха "Усё жыву і жыву". Старая кабета ўстала з раніцы з ложка. Нялёгкае жыццё ззаду, дзеці раз'ехаліся, хваробы адольваюць. Адзінота. Бязрадаснае існаванне.

Падобна таму, як у пейзажах В. Шкарубы ёсць прадчуванне бяды, так і ў карцінах У. Кожуха — даўняе адчуванне трагедыі яго зямлі і народа, да якіх нялітасцівыя былі Бог і гісторыя.

І ўсё ж такі ў творчасці "народніка" У. Кожуха не толькі "суровая праўда жыцця", але і прыгажосць народных звычаяў, маладосці, першага кахання.

Тонкім эстэтам, каларыстам паўстае "суровы народнік" У. Кожух у серыі сваіх работ "Зёлкі".

Бадай што, яшчэ шукае "сваё аблічча" мастак І. Бархаткоў. Яго карціны несумненна таксама выклічуць цікавасць гледачоў, бо аўтар звярнуў сваю пільную ўвагу на царкву. Магчыма, гэта дасць новы імпульс яго творчасці.

Т. АНТОНАВА.

НА ЗДЫМКАХ: мастакі (злева — направа) Уладзімір КОЖУХ, Ігар БАРХАТКОЎ і Валерый ШКАРУБА на адкрыцці выставы; У. КОЖУХ. "Вянкі палыну".

ЖЫЦЬ РАЗАМ, АЛЕ КОЖНЫ СВАІМ УКЛАДАМ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.).

Гэта не з'езд сваёй дырэктывай ці законам зрабіў так, што Саюз распаўся. Становішча было вельмі напружанае: неабходна было стварыць якіясьці органы кіравання краінай, якія б затармазілі гэты працэсс і паступова вялі да адраджэння адзінага Саюза. Прапановы былі ў заяве, з якой выступіў Назарбаеў. І гэтую прапанову можна было адразу ставіць на галасаванне. Але праект Назарбаева не абмяркоўваўся і не галасаваўся ні ў першы, ні ў другі, ні ў трэці дзень работы з'езда. Толькі на чацвёрты рашыліся. Чаму? Таму што Гарбачоў не быў упэўнены ў сваёй перамозе. І сілы, якія хацелі ўзяць рэванш, не былі пераканаы, што вынікі галасавання будуць на іх карысць.

Адбылася даволі цікавая, на мой погляд, палітычная з'ява. Як толькі быў ліквідаваны путч, усе рэспублікі паспешліва заявілі аб сваім суверэнітэце. Чаму гэта адбылося пасля правалу путчу? Можна меркаваць, што гэта было санкцыяніравана сакратарыятам ЦК КПСС. Ці не дзіўна, што нацыянальна-вызваленчы рух падтрымалі, а то і ўзначалілі камуністы? Раней супрацьстаялі народным франтам, якія даўно заклікалі да незалежнасці, а цяпер раптам так адзінадушна сталі галасаваць за суверэнітэт.

Памяркуйце самі: у нашым, беларускім Вярхоўным Савеце апазіцыя вельмі малая, абсалютная большасць у камуністаў. З якімі б ініцыятывамі ні выступала апазіцыя, раней яны блакіраваліся. А тут нечакана такая згода — камуністы перамянілі свой пункт погляду і як адзін прагаласавалі за суверэнітэт Беларусі.

— Мне здаецца, яны проста ратавалі сябе.

— Менавіта так. Другім аргументам на карысць майго меркавання лічу тое, што камуністычныя вярхі як запасны варыянт на выпадак правалу путчу імгненна схавалі свой партыйны капітал. Не заявілі, што гэта належыць усім членам КПСС, не аддалі яго абяздоленым і бедным.

Такім чынам, я думаю, што барацьба за ўладу яшчэ пачнецца на месцах. Пакуль у камуністаў рэальная ўлада, будуць спробы аднавіць таталітарны рэжым.

— Але ж дзе тая ўлада камуністаў, калі няма ўжо ні райкомаў, ні абкомаў, ні ЦК.

— І тым не менш камуністы трымаюць уладу, яны занялі кіруючыя пасады ў Саветах, яны на важных адміністрацыйна-гаспадарчых месцах. Чаму ў нас не кранаецца з мёртвай кропкі праблема перадачы зямлі ў рукі селяніна? Таму што амаль усе старшыні калгасаў і дырэктары саўгасаў — камуністы.

— Такім чынам, вы, Міхаіл Андрэевіч, сцвярджаеце, што камуністы па-ранейшаму трымаюць лейцы ў руках. Ну што ж, у пэўнай меры вы можа і маеце рацыю. І як доўга, думаеце, яны будуць трымаць уладу?

— Для таго, каб доўга яе ўтрымаць, і аб'яўлены суверэнітэты.

— Выбачайце, але такая думка мне здаецца парадаксальнай... Аднак у вас ёсць свая логіка, Міхаіл Андрэевіч... Тады адкажыце мне на пытанне: як вы ставіцеся да суверэнітэту, у канкрэтным выпадку — да суверэнітэту Беларусі?

— Стаўлюся адмоўна.

— ?!

— Я пераканаы, што ў адзінай дзяржаве пры поўнай свабодзе (толькі не пры таталітарызме!), у дэмакратычнай дзяржаве, усе народы могуць жыць сваім укладам, са сваёй мовай і культурай. Яны могуць жыць так, як хочуць, ніхто іх не будзе дыскрымінаваць, ніякага ўціску.

— Даруйце, Міхаіл Андрэевіч, але, мне здаецца, такое вырашэнне нацыянальнага пытання магчыма толькі тэарэтычна...

— Чаму? Ці ж не жывуць у Францыі многія нацыянальнасці ў згодзе? А ў той жа Амерыцы? Там нават нашы эмігранты жывуць сваім укладам, і нікому гэта не замінае. Тысячы рускіх духабораў у Канадзе захавалі сваю адметнасць і жывуць па сваіх законах — іх таксама ніхто за гэта не дакарае.

Гэтую праблему я разглядаю з пункту гледжання спакою ў Еўропе, якая заўсёды бударажыла свет. Каб быў мір на ўсёй нашай зямлі, павінна быць раўнавага, а раўнавага настане тады, калі адзінымі будуць славянскія народы.

Чаму я не палкі прыхільнік суверэнітэту? Ды паглядзіце, што робіцца: усе, хто аб'яўляе суверэнітэт, бачаць у гэтым толькі палітычны бок. Мы кідаемся ў незалежнае плаванне без уліку стану нашай народнай гаспадаркі, не ведаючы аб'ектыўных законаў эканамічнага развіцця.

Глянем цяпер з пункту гледжання суверэнітэту на нашу рэспубліку. Калі мы аддзелімся, на нас "навешаюць" каля 15 мільярдаў долараў знешняга доўгу. Амаль што ў 10 разоў большая сума нам патрабуецца на Чарнобыль. Мы — гаспадары Беларусі, гэта добра. Вось я прачнуўся з новым пачуццём гаспадара, у мяне сям'я, яе трэба накарміць. Я ў халадзільнік — там пуста, трэба нешта купіць. Я ў кішэню — там таксама пуста. Каб мець грошы, трэба нешта прадаць. Але што? Трактары, аўтамабілі, станкі, тканіны? Але дзеля іх вытворчасці патрэбна сыравіна, энергарэсурсы. Зноў жа — трэба іх купіць... Зачараванае кола! Так, прынамсі, у маім уяўленні выглядае суверэнітэт. Таму я лічу правільным утварэнне на з'ездзе народных дэпутатаў СССР органа кіравання краінай на пераходны перыяд: пасля суверэннага пахмелля настане працверажэнне.

Я лічу, што не могуць свабодна і паўнацэнна развівацца не аб'яднаныя ў адзінай дэмакратычнай дзяржаве Беларусь, Украіна і Расія.

— Але ж пасля паражэння путчу, лічаць многія, Расія пачынае праяўляць імперскія амбіцыі. Дзе ж тут дэмакратыя?

— Гэта так толькі ўспрымаюцца рэспублікамі крокі Расіі да свайго новага становішча ў магчымым новым Саюзе дзяржаў. Проста Расія, рэсурсамі якой без яе згоды Цэнтр забяспечваў іншыя рэспублікі, раптам заявіла: у мяне такія ж правы, як і ў іншых. Калі я ў вас нешта куплю, то і вы купіце ў мяне, на аднолькавых умовах, з аднолькавай выгадай. Вось рэспублікі і загаласілі пра дыктат Расіі.

У Расіі не аднаўляецца імперыя, якая нібыта пагражае народам. Расія толькі сказала, што недарэчна і неразумна не быць у адзінай дзяржаве. У мяне ніяк не ўкладваецца ў галаве, што Расія, Украіна і Беларусь будуць існаваць самі па сабе, асобна. Ды і іншыя рэспублікі таксама. У будучыні ўсе народы павінны ўліцца ў адну дзяржаву.

— А вы не думаеце, што глыбока памыляецеся: усе разыдуцца па сваіх нацыянальных кватэрах?

— З гэтага няма выгады народам. Чаму ж Еўропа ўсё больш цесна аб'ядноўваецца і збліжаецца? Ва ўмовах таталітарнага рэжыму нацыянальнасцям цяжка жыць разам, але навошта ж разводзіцца ва ўмовах свабоды!

— У такім разе, якой вы бачыце будучыню Рэспублікі Беларусь як суверэннай дзяржавы?

— Найперш я гляджу на гэта з пункту гледжання той часткі грамадства, да якой належу сам — інтэлігенцыі. Наша становішча значна пагоршыцца. Возьмем самае простае — інфармацыя па навуцы, мастацтву, па ўсіх галінах культуры. Аб'ём яе значна паменшыцца. Проста на гэта дзяржава не стане даваць ніводнага канверсуемага рубля. Дагэтуль у нас абмен інфармацыяй унутры Саюза адбываўся бясплатна. Як толькі ўзніклі цяжкасці з валютай, у нас скараціўся паток зарубежнай інфармацыі, а раней ён быў гіганцкім. У 1991 годзе мы не атрымліваем нават інфармацыю ад нашых былых "сяброў па лагеру сацыялізму". А пры суверэнітэце будзе яшчэ горш.

— Вы хочаце сказаць: мы будзем ізаляваны адзін ад аднаго?

— Менавіта, мы будзем варыцца ў сваім саку, а гэта не развіццё. Нам не па кішэні "купляць мазгі", мець зарубежных спецыялістаў. Значыць, трэба рыхтаваць сваіх. А для гэтага трэба ведаць, чаго дасягнулі навука, мастацтва, адукацыя ў іншых краінах. Трэба ведаць узровень дасягненняў перадавых дзяржаў свету. А я ўжо адзначаў, што інфармацыяй мы будзем абмежаваны.

Калі ўзяць кожнага з нас, то мы выраслі не толькі на беларускай культуры. Нам яшчэ многае трэба браць ад іншых, каб выйсці на ўзровень развітых нацый, у тым ліку і ад рускай культуры. Не думаю, каб хто аспрэчваў, што яна ніжэйшая за беларускую. Разважаючы так, я раблю высноў: не бачу карысці для майго народа ў суверэннай самаізаляцыі ад іншых народаў.

— Напэўна, у вас будуць "адзінаверцы", але многія не пагодзяцца з такім пунктам гледжання... Дарэчы, як вы бачыце будучыню нашай мовы?

— Я ведаю і люблю беларускую мову, хаця, як мільёны маіх суайчыннікаў, не карыстаюся ёю ў штодзённым ужытку. Такія мы ўжо, беларусы. Але хацеў бы заўважыць, што беларуская мова не павінна быць застылай. Мы ганарымся тым, што наша мова захавалася больш за іншыя аж са стараславянскіх часоў. Добра, што гэта так, але, як усё жывое, беларуская мова павінна развівацца. Пагдзяціце, які шлях развіцця прайшла руская мова з даламаносаўскіх часоў і да нашых дзён. А беларуская мова сведчыць пра тое, што наш край не меў магчамасці так развіваць сваю культуру. Мова наша, можа, менш за ўсё развівалася.

Лічу, што мы, беларусы, у тым ліку і я, вінаватыя, што не баранілі годнасць сваёй мовы, далі яе лёгка затаптаць.

— Як вы ставіцеся да патрабаванняў перайменавання Мінска ў Менск, Ленінскага праспекта ў праспект Скарыны, да зносу помніка Леніну перад Домам урада?

— На маёй памяці Мінск называўся Менскам, але гэта так сугучна, што для мяне асабіста розніцы не робіць. А вось наконт перайменавання праспекта, то мяне непакоіць адно: давайце задумаемся, ці не адбываецца з намі тое ж, што і раней? Толькі замест культу Леніна мы створым культ Скарыны! Вуліцы, завулкі, бібліятэкі імя Скарыны, помнікі Скарыне... Усё Скарыне! У кожнага з нас павінна быць сыноўская ўдзячнасць Вялікаму Асветніку, але стварыць культ Скарыны — не. Трэба рабіць цвярозыя і рэалістычныя ацэнкі.

Што датычыцца помніка Леніну. Мы ведаем цяпер, што Ленін быў вялікім рэвалюцыянерам, г. зн. разбуральнікам. Быў час, калі ў нашай краіне, як нідзе, шанавалі рэвалюцыйнае разбурэнне. Таму і помнікі Леніну ставілі. Па краіне ёсць дзесяткі, калі не сотні тысяч помнікаў Леніну. А ці была ў тым патрэба раней і ці ёсць яна тым болей цяпер?..

СПАДЧЫНА

"МЫ ПРЫРОДНЫЯ ГАНЧАРЫ..."

Кожны чалавек па-свойму разумее словы "бацькаўшчына", "малая радзіма". У кожнага, хто пачуе іх, узнікаюць свае асабістыя ўспаміны. Нехта прыгадае добрую старэнькую бабулю-суседку ці рачулку за роднай вёскай, іншаму гэтыя святыя словы быццам музыка званоў касцёла ці царквы, дзе яго маленечкага ахрысцілі, для некага — гэта ціхая меладычная мова маці, вышытая кашуля ды саламяны брыль дзеда альбо проста ўспамін пра нейкія хатнія рэчы ці справы.

Маладая радзіма Іосіфа Шопіка, як гэта ні дзіўна гучыць, пачыналася з... гліны. З той самай — жоўтай, чырвонай, залацістай, нібы адценняў прыроднай гліны, з якой ягоныя дзяды-прадзеды, а потым і бацька стваралі разнастайныя прадметы хатняга ўжытку. Менавіта гэты цудоўны матэрыял, які шчодра дорыць нам беларуская зямля, стаў нечым асаблівым, дарагім для вядомага цяпер не толькі ў Беларусі, але і па-за яе межамі майстра чорнай керамікі з гарадскога пасёлка Поразава, што на Свіслаччыне. "Мы прыродныя ганчары", — сказаў неяк Іосіф Іосіфавіч. Колькі сябе памятае ўжо сталы майстар, у хаце заўсёды круціўся ганчарны круг, на якім, быццам пад казачным жэзлам, з'яўляліся ўсё новыя і новыя гліняныя вырабы. Гаршкі, збаны, міскі, макотры, гарлачы... Усіх назваў нават не ўспомніць, так шмат іх было. Як заварожаны, глядзеў маленькі хлапчук на тое дзіва, пацюху камячаў у руках кавалак прыемнай вільготнай гліны ды намагаючыся таксама нешта зляпіць.

У тыя часы не было патрэбы засяроджваць увагу дзяцей на занятках дарослых. Усё атрымлівалася неяк само сабой, як і павінна быць. Да працы заахвочвалі неяк непрыкметна, без лішніх слоў ды наказаў. Жаданне працаваць, авалодаць тым ці іншым рамяством быццам перадавалася разам з малаком маці, з тэй вечнай пяшчотай ды песнямі, што спявала над плеценай калыскай...

Цяжка ўспомніць цяпер, калі ўпершыню сеў будучы майстар за ганчарны круг, відаць, тады, калі пачаў нагамі да кола даставаць. Чагоё ён толькі ні ляпіў за сваё жыццё! Вялізныя гаршкі і ёмкасцю 4—5 літраў, трохлітровыя "скліпнікі" і маленькія "пітушкі", розныя мяліцы, збаны для квасу, гарлачы на малако, трынога патэльні, розныя макотры, пасудзіны для гарбаты, кубкі для вады, вазоннікі, вазы для кветак. І, канечне, мноства рознафігурных пасвісцёлаў для дзяцей ды ўнукаў. Шопікі валодалі ўсімі спосабамі ганчарнага рамяства, ведалі розныя тэхналагічныя спосабы абпальвання гліняных вырабаў, але больш за ўсё ім падабалася ствараць задымленую, чорную кераміку. Перад тым як паставіць вырабы ў гарачую печ, кожную пасудзіну націралі каменьчыкам-"грамушкай", дэкарыравалі. Але апрацоўка каменьчыкам рабілася не толькі дзеля прыгажосці, лічылася, што такія вырабы пасля абпальвання былі мацнейшымі за тыя, што не націраліся "грамушкай". Потым гаршкі ставілі ў печ, куды абавязкова падкідвалі смалячок. Печ закладвалі так, каб да гліняных вырабаў не паступала паветра. Посуд гартаваўся, адначасова задымляючыся ды набываючы прыгожы серабрыста-чорны колер. Танны ды зручны, такі посуд шырока прымянялі ў побыце. У ім варылі

(Заканчэнне на 8-й стар.).

Зоська ВЕРАС

Памерла ў Вільні Зоська Верас. Разам з ёю адышла ў нябыт цэлая эпоха, пачатку якой мы, што засталіся яшчэ на гэтай Зямлі, і не памятаем. Пісьменніца, дзеячка на грамадскай і культурнай ніве — такой была гэта выдатная жанчына амаль да апошніх год жыцця. Век жа яна мела немалы — Зоська Верас (Людвіка Антонаўна Сівіцкая) нарадзілася 30 верасня 1892 года.

Усіх, хто з ёю хоць раз сустракаўся, уражвала яе вялікае эрудыцыя, ясная памяць аб падзеях мінулых, прагная цікавасць да ўсяго, што адбывалася на Беларусі. Зоська Верас друкавалася ў "Нашай ніве", удзельнічала ў выданні альманаха "Колас беларускай нівы", у выданні газет Беларускай сялянска-рабочай грамады, рэдагавала дзіцячыя часопісы "Заранка" і "Пралескі", супрацоўнічала ў самых розных газетах і часопісах, якія выходзілі ў Вільні ў 20-х, пачатку 30-х гадоў. Зоська Верас ведала Максіма Багдановіча, У. Галубка, М. Машару, Ядвігіна Ш., Б. Тарашкевіча і многіх іншых дзеячаў беларускай культуры. Яна захоўвала багатыя архівы, якія дапамагалі ёй пісаць свае ўспаміны, бясцэнныя сведчанні аб людзях і падзеях, якія сталі гісторыяй.

Імя пісьменніцы Зоські Верас назаўсёды застанецца ў беларускай літаратуры, у памяці нашчадкаў.

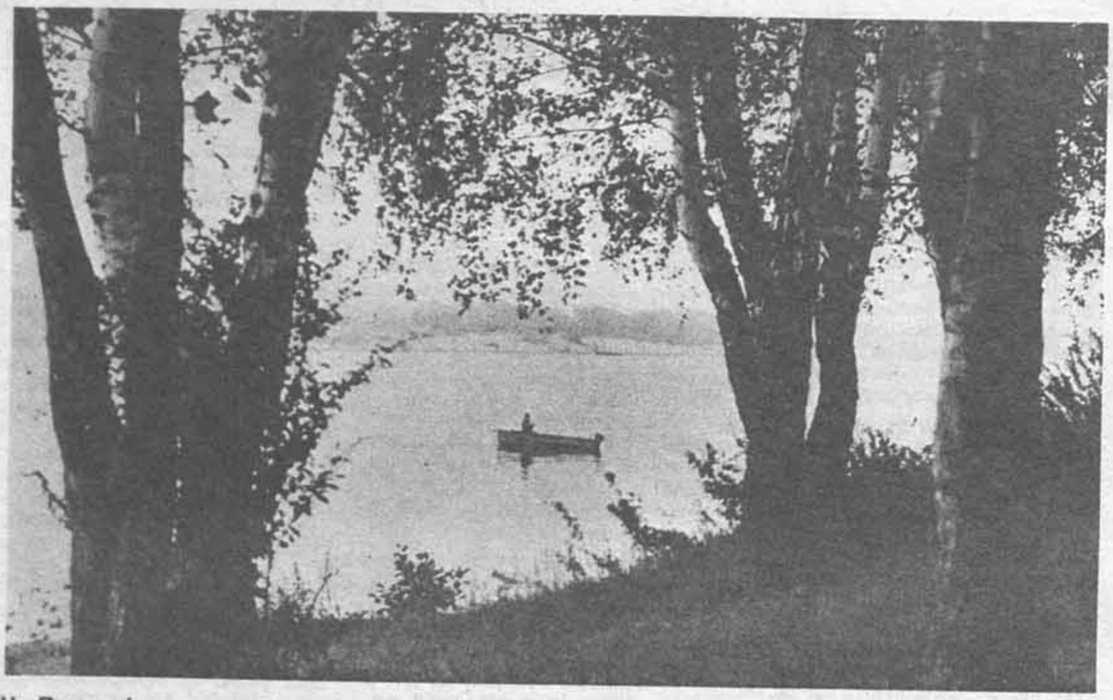

На Прыпяці.

Фотаэцюд І. ЮДАША.

«МЫ ПРЫРОДНЫЯ ГАНЧАРЫ...»

(Заканчэнне.

Пачатак на 7-й стар.).

кашу і боршч, парылі бульбу і малако, пяклі бульбяную "бабку" і здобнае цеста на вялікдзень, салілі агуркі, мялі мак, смажылі яйкі і елі з глінянага посуду. Страва была вельмі смачнай не толькі таму, што гліна, як і іншыя прыродныя матэрыялы, цудоўна захоўвае яе якасці, але і надае ёй своеасаблівы смак. Таму не дзіўна, што нават калі ў краме з'явілася мноства сучаснага посуду, многія надавалі перавагу глінянаму ды драўлянаму. Хто не каштаваў бульбы, варанай у гліняным гаршку, той, даруйце, не ведае, што такое сапраўдная беларуская бульба. А якое смачнае малако з глінянага кубка!..

Гісторыя ўзнікнення глінянага посуду на тэрыторыі Беларусі пачынаецца ажно ў старажытнасці. Першабытныя людзі навучыліся вырабляць з гліны вельмі простыя па форме посуд. З часам мяняліся патрабаванні чалавека, удасканальвалася майстэрства, з'явіўся ганчарны круг. Жыццё само дыктавала формы пасудзіны. Першапачаткова посуд меў завостранае ці сферападобнае дно, каб зручна было ставіць у пясок каля вогнішча. З цягам часу ёмкасці з гліны набывалі ўсё новыя і новыя формы, з'явіліся міскі, збаны, гарлачы, макотры, амфары разнастайных форм, усялякія вырабы з ручкамі, розныя рэчы побыту. У апошні перыяд каменнага веку, што ўвайшоў у гісторыю як эпоха неаліту, вытворчасць керамічных вырабаў атрымала масавы характар на тэрыторыі сучаснай Беларусі. Удасканальваючыся з года ў год, з веку ў век, з пакалення ў пакаленне, ганчарнае рамяство побач з утылітарнасцю набывала эстэтычнасць. Чалавек навучыўся ўпрыгожваць свае вырабы. Спачатку кропачкамі, рысачкамі, лініямі, потым з'явіліся новыя, больш складаныя матывы малюнка. Вельмі часта сама форма падказвала малюнак прадмета, таму ганчарныя вырабы, знойдзеныя археолагамі падчас раскопак, уяўляюць сабой цікавыя ўзоры старажытнай керамікі, у якіх форма і дэкор — гэта гармонія прыгажосці і практычнасці. Пра гэта сведчаць многія экспанаты, што знаходзяцца ў сховішчах ды экспазіцыях многіх музеяў нашай рэспублікі.

Цікава, што некаторыя вельмі старажытныя тэхналогіі вытворчасці ганчарных вырабаў зберагліся і ў наш час. Гэта датычыцца асабліва чорнай, ці задымленай керамікі. З глыбіні вякоў дайшлі да нас нават некаторыя формы побытавага глінянага посуду. Так, дзеля прыкладу, у залах дасавецкага перыяду Гродзенскага дзяржаўнага гісторыка-археалагічнага музея наведвальнікі маюць магчымасць пазнаёміцца з унікальнымі чорнымі глінянымі вырабамі, знойдзенымі археолагамі падчас раскопак на Замкавай гары, а на другім паверсе гэтага музея такія ж па форме вырабы задымленай керамікі ўжо знаёмага нам майстра І. Шопіка з вядомага ганчарнага цэнтра Поразава. Дзіву даешся, якія далёкія ў часе і якія адначасова блізкія вырабы нашых прашчураў і сучаснікаў. Што гэта — пераемнасць традыцый, выпадковасць ці заканамернасць?

У даўнія часы вельмі часта ганчарствам займаліся ўсе жыхары вёскі або вуліцы. Часам побач з мужчынамі гаршкі ляпілі і жанчыны. Некаторыя ганчары выраблялі гліняны посуд толькі для сямейных патрэб, а іншыя, акрамя таго, прадавалі яго на кірмашах. Гліняныя вырабы часам аздабляліся самаробнай палівай, пасля чаго яны набывалі прыемнае зялёнае, жоўтае, залацістае адценне. Былі на Гродзеншчыне і так званыя "рабыя", ці "гартаваныя" керамічныя вырабы. Вонкавы выгляд такіх пасудзін вельмі прыгожы — чорна-чырвонымі плямамі. Чым выразней быў гэты своеасаблівы малюнак, тым мацнейшым лічыўся такі посуд.

Ляпілі ў нашым прынёманскім краі таксама пасвісцёлы — разнастайныя цацкі-свістулькі. Для некаторых майстроў гэты занятак часам рабіўся галоўным, нават калі свае дзеці ды ўнукі падрасталі і ставалі дарослымі. Працы кожнага майстра адрозніваліся нечым сваім, уласцівым толькі аднаму, гэтаму чалавеку. Але часам, калі ганчары жылі побач, створаныя імі рэчы мелі некаторае падабенства, набывалі адзіны почырк.

На пачатку нашага стагоддзя ў Поразаве было вельмі шмат ганчароў, а вуліца, на якой жыве цяпер І. Шопік, была наогул "ганчарная". Кожны ляпіў свае гаршкі, але самыя прыгожыя ды лёгкія атрымліваліся ў Шопікаў, дзе гэтае рамяство перадавалася ад бацькоў дзецям на працягу многіх пакаленняў. Жанчыны ў сям'і Шопікаў таксама дапамагалі вырабляць гліняны посуд. Часцей за ўсё менавіта яны націралі вырабы каменьчыкам-"грамушкай" перад абпальваннем. Так яны працуюць і цяпер. Іосіф Шопік выраблае посуд, седзячы за ганчарным кругам, а ягоная жонка апрацоўвае яго каменьчыкам. Потым яны разам любуюцца сваёй працай, калі дастануць з печы прыгожыя вырабы. А каму не хочацца яшчэ раз паглядзець на тое, што створана тваімі рукамі і што прынясе іншаму радасць?!

Іосіф Шопік адзіны ў наш час ганчар у Поразаве і адзін з нешматлікіх на Гродзеншчыне. Вырабамі І. Шопіка ганарацца многія музеі рэспублікі. Серабрыста-чорная задымленая кераміка гэтага майстра з'яўляецца своеасаблівым сімвалам ганчарнага рамяства Прынямоння.

У верасні знакамітаму майстру Іосіфу Шопіку споўнілася 70 гадоў. Дай Божа яму добрага здароўя і новых творчых здабыткаў у такой патрэбнай людзям справе!

Валянціна ВОЛАХ,
загадчыца сектара народнага мастацтва Гродзенскага дзяржаўнага гісторыка-археалагічнага музея.

БЕЛАРУСКАЯ КУХНЯ

МЯСА ПА-БЕЛАРУСКУ

Мяса (мякаць) нарэзаць, адбіць, пасаліць, перасыпаць дробна нарэзанай цыбуляй і запаніраваць у сухарах. Тушыць з дабаўленнем вады і масла. Падаць з адваранай бульбай і смятанным соусам.

600 грамаў ялавічыны, 2 цыбуліны, 2 сталовыя лыжкі цёртых сухароў з чорнага хлеба, 3 сталовыя лыжкі масла, 8 бульбін, 2 шклянкі смятаннага соусу, соль.

БУЛЬБА ДАРОЖНАЯ Ў ФОЛЬЗЕ

Адабраць аднолькавыя па велічыні клубні бульбы, старанна прамыць і паставіць у гарачую духоўку. Бульбу пячы да паўгатоўнасці. Затым загарнуць кожную бульбіну ў фольгу, зноў пакласці ў духоўку і пячы да гатоўнасці. Спечаную такім чынам бульбу можна падаць да стала гарачай ці ўзяць у дарогу. Да бульбы падаць асобна селядцы і масла.

10 бульбін, 1 селядзец, 4 сталовыя лыжкі масла, соль.

БАБКА БУЛЬБЯНАЯ СА СВІНІНАЙ

У сырую цёртую бульбу пакласці муку і цыбулю, падсмажаную на сале. Свініну нарэзаць дробнымі кубікамі і абсмажыць. Усё перамяшаць, дабавіць соль і перац. Пакласці ў глыбокую патэльню ці гаршчок, змазаныя тлушчам, і паставіць у духоўку для запякання. Падаць гарачай з маслам.

На 10 порцый 1 кілаграм 600 грамаў бульбы, 350 грамаў свініны, 2 чайныя лыжкі мукі, 50 грамаў сала, 2 цыбуліны, 2 сталовыя лыжкі сметанковага масла, соль. Каларыйнасць 1 порцыі 329 кілакалорый.

САЛАТА БУЛЬБЯНАЯ З РЭДЗЬКАЙ

Вараную бульбу нарэзаць тонкімі скрылікамі. Дабавіць нацёртую на тарцы рэдзьку, дробна нарэзаную цыбулю, пасаліць, уліць алею. Усё добра перамяшаць, упрыгожыць зяленівам.

На 5 порцый 400-600 грамаў бульбы, 1 рэдзька, 2 цыбуліны, 3 сталовыя лыжкі алею, соль, зяленіва. Каларыйнасць 1 порцыі 246 кілакалорый.

ВАРЭННЕ З РАБІНЫ І ЯБЛЫК

Рабіну прамыць і заліць халоднай вадой. Двое сутак вымочваць, два разы на суткі мяняючы ваду.

Зрабіць сіроп, пакласці туды ягады рабіны. Паварыць мінут 15 на слабым агні, кінуць нарэзаныя скрылікамі яблыкі. Зняць з агню гадзіны на дзве. Затым варыць 30-40 мінут на слабым агні.

Разліваць гарачым у сухія стэрыльныя слоікі.

1 кілаграм рабіны, 1 кілаграм яблык антонавак, 2 кілаграмы цукру, 1 шклянка вады.

СПОРТ

МІЖНАРОДНЫЯ ШАШКІ. Зоя `Голубева (Садоўская) стала чатырохразовай чэмпіёнкай свету. Першынство праходзіла ў Мінску. На два ачкі меней у кіяўлянкі Ніны Янкоўскай і Карэн ван Літ (Нідэрланды).

ЦЯЖКАЯ АТЛЕТЫКА. Аляксандр Курловіч заваяваў апошні залаты медаль на чэмпіянаце свету ў Германіі. Беларускі асілак набраў у суме двухбор'я 455 кілаграмаў. На гэтых спаборніцтвах цяжкаатлеты зборнай СССР заваявалі найбольшую колькасць вышэйшых узнагарод — пяць.

ВОЛЬНАЯ БАРАЦЬБА. Беларускія спартсмены Вугар Аруджаў і Сяргей Смаль сталі пераможцамі першынства свету адпаведна ў вагавых катэгорыях да 48 і 57 кілаграмаў.

Выводзіў чэмпіёнаў на дыван у Варне вядомы барэц Аляксандр Мядзведзь. Ён цяпер не толькі адзін з трэнераў зборнай Савецкага Саюза, але і старшыня Федэрацыі вольнай барацьбы Беларусі.

ГАНДБОЛ. У Базелі адбылася жараб'ёўка адной восьмай фіналу еўрапейскіх кубкавых турніраў.

Сапернікам мінскага СКА будзе французскі клуб "Жырандэн". Першую гульню беларускія гандбалісты правядуць у гасцях у пачатку лістапада.

ЗАМЕЖНЫМ ПАДПІСЧЫКАМ "ГОЛАСУ РАДЗІМЫ"

ПАВАЖАНЫЯ СУАЙЧЫННІКІ!

Даводзім да вашага ведама, што ў 1992 годзе газета "Голас Радзімы" будзе дасылацца чытачам за мяжу толькі на ўмовах падпіскі. Нагадваем: наш падпісны індэкс 63854, цана — 13 долараў ЗША. Улічваючы, што "Міжнародная кніга" не ў стане якасна выконваць свае абавязкі ў адносінах да замежных падпісчыкаў "Голасу Радзімы", а таксама каб пазбегнуць шматлікіх запытаў у рэдакцыю, дадатковай перапіскі і цяжкасцей у вырашэнні гэтага пытання, грошы за падпіску накіроўвайце на адрас: 220600, г. Мінск, вул. Заслаўская, 10, разліковы рахунак №060070063 у ОПЕРУ Белзнешэканомбанка альбо непасрэдна ў рэдакцыю. Просім усіх, хто прачытае наш зварот, перадаць яго змест сваім землякам.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС

220600, МІНСК, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Газета аддрукавана ў друкарні.
«Беларускі Дом друку»
Індэкс 63854. Заказ № 1578.

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12